

Můžeme se dohodnout s Německem?

Od nějaké doby tu a tam někdo udělá v novinách narážku, že bychom se mohli s hitlerovským Německem vlastně dohodnout, kdyby to někdo nemařil. Ten někdo je obyčejně naše levice. Ke všem bičíkům, které na ni už byly upleteny, má být přidán ještě nový, důkladný bič: zvyšuje prý nejistotu našeho mezinárodního postavení. Protože ještě nikdy za existence republiky snad tolik nezáleželo na tom, abychom se nedopustili chyby, jako nyní, a protože otázka, do které z šikujících se front v Evropě se máme se vsí svou věrností a odhodlaností zařadit, je o nic méně důležitá a osudná, než byla pro český národ táž otázka za světové války, je nejvyšší čas, abychom se dozvěděli, co na těch proskakujících narážkách jest, a není-li na nich nic, aby to bylo veřejně řečeno. Existuje-li možnost udělati z Hitlera něco jiného, než jest, a ochočit ten divoký pangermanismus, jakého Evropa ještě nepoznala, tak, aby spokojeně předl u našeho krbu, nesmí nám býti taková možnost zatajována. Sem s ní! Zdrtíme každého, kdo se proti ní postaví, neboť, jestliže skutečně je možno, aby náš národ byl vyjmut z onoho nepokoje, ježž Třetí říše vyvolává ve všech ostatních evropských národech, musíme býti sobečtí a usilovat o to všemi prostředky. Ať se Anglie, Francie, Rusko, Rakousko, Itálie, Švýcarsy, Dánsko, Holandsko třesou — jen když my se trást nebudeme. Taková je politika. Může-li ve světě, chvějícím se nejistotou, býti pro nás vytvořen izolovaný ostrov jistoty, je-li možný ten zázrak, že rozpínavý pangermanismus bude si všimati všeho na světě, ale zdržlivě bude odvracet zrak od našeho území, ať žije ten nebo ti, kdo tuto možnost pro nás objevili!

Nemluvím zde o vážných projevech českých historiků, kteří nedávno v „Přítomnosti“ vyložili, že je třeba usilovat o korektní poměr k Německu, „pokud je to za dnešních poměrů možno“. Přijímáme jejich radu s úplnou uctivostí, a chceme se podle ní i zaříditi, zejména potom, až nám bude podrobněji řečeno, co vlastně máme dělat. Je pochopitelno, že čeští historikové bedlivým studiem našich dějin dospěli k přesvědčení, že přílišným napětím mezi Německem a námi byli jsme vždy ohrožováni na své národní existenci. To jest úplná pravda. Avšak jak sjednati dobrý poměr k dnešnímu Německu — to už se nedá z historie objeviti. To musí vynaléztí politikové. A o nich zde mluvím, hlavně o těch, kteří z otázky poměru k Německu udělali by rádi prostředek vnitropolitického boje.

Podivné zajisté jest, že právě s těch míst jest nám nyní doporučována dohoda s hitlerovským Německem, která nám dohodu s německou republikou co nejpřísněji zakazovala a za germanofila vykřikovala každého, kdo radil pokusiti se o ni v letech 1920—1926, a kdo zejména tvrdil, že spravedlivost k německé menšině ve státě může se státi mostem k Německu. Patrně bylo dříve třeba, aby Německo

bylo zbraněmi a válečným duchem nabito k prasknutí, aby idea smíru s Německem přestala být germanofilstvím některým lidem. Klidně žádáme o posouzení, kdy pravděpodobnost smíru byla větší. Dnes je to, obávám se, nic jiného než hledání ztraceného času. K dohodě s Německem byl čas tehdy, kdy německá republika hledala půdu pod nohama a byla by vděčna za každou poskytnutou jí pomoc. Ten čas byl propasen za nadšeného souhlasu těch, kteří na ideu dohody s Německem přišli teprve tenkrát, když se tam vlády zmocnil směr, jenž je notoricky dohodě nejméně přístupný. Poněvadž však, jak je v lidské povaze, nemohou přiznati chybu vlastní, vymýšlejí si chyby cizí. Dříve proučeli propásti čas vhodný. Nyní poroučejí zkusiti to v čase velmi nevhodném.

Tyto kruhy si nyní také stěžují, že za vlastizrádce je vydáván dnes každý, kdo řekne: dohodněme se s Němci. Kdo, slyše to, by uvěřil, že jsou to ony kruhy, které právě pro ideu smíru s Německem tolik lidí kdysi prohlásili za zrádce! Avšak nechceme odpláceti zlé zlym a pravíme: jestliže by skutečně někdo přišel na způsob, jak se s Německem dohodnouti a jak odstraniti nebezpečí, jež nám hrozí, ani by nás nenapadlo ho zrádčovati. Zaslouhoval by vsí vděčnosti. Oslavovali bychom ho jako velkého politického vynálezce a navrhli bychom, aby bylo uznáno, že se zasloužil o vlast. Jistě však neudělíme toto uznání někomu jen za několik nejasných narážek.

„Venkov“ napsal před několika dny, že bylo možno obdržeti od Německa jasné prohlášení o historické roli Československa, a zdá se, že chce říci, že tato příležitost byla propasena. Je i možno, že bylo lze prohlášení takové obdržeti. Ani to by však nebylo vyřešilo onen hlavní problém, který dnešní Německo vytvořilo, a který spočívá v tom, že nikdo nemá chuť věřit jeho slovům. I kdyby Německo nám bylo dalo své nejlepší slovo, že nás nechá na pokoji, kdo mezi námi by radil položit se na to slovo jako na podušku ke klidnému spánku? Jednu dobu, dokud Hitler se cítil ještě slabým, mohl od něho každý dostat prohlášení, jaké chtěl. Ale v celém světě je rozšířena nedůvěra k prohlášením dnešního německého režimu, a ani Polsko, které nejdále zašlo na cestě smířování s ním, nepřestalo proti němu zbrojit pro případ, že by zase jednou nějaký německý státník vzpomenu si říci „Macht geht vor Recht“. Proč se Německu nevěří? Poněvadž se pozoruje duch, v jakém se nyní vychovává tento národ. Pravíme prostě: vizte. A ti, kteří vidí, nemohou se úplně upokojit ani sebe jasnějším německým prohlášením a dále se musí připravovati na všechny případy. Princ Hubertus Löwenstein, člen bývalého německého centra, tedy žádný radikál, píše ve své knize „Die Tragödie eines Volkes“: „Nemůže se vyjednávat s německým národním socialismem, neboť není žádné přísahy, žádné smlouvy, žádného mravního zákona a žádného života, jež by mu byly svaté.“ Dobře, řekne snad někdo, je to emigrant a tedy utrhač. Ale Hitler věru není žádný emigrant a najdete v jeho knize totéž: úskok a klam

jsou mu stejně dovolenými prostředky jako každý jiný. říká, že je neodpustitelná hloupost odhalit pravdu o všech cílech, dokud na to není čas. Evropa, která četla „Mein Kampf“, nemůže důvěřovati Německu, poněvadž si přečetla, s jakým opovržením se Führer vyjadřuje o ceně mluvené pravdy. Hitler, Goebbels a Goering mnohokrát už učinili prohlášení o tom, že chtějí zachovati mír. Jestliže to Evropě zřejmě nestačí, kdo u nás by vzal na sebe odpovědnost důvěřovati, že ten režim splní, co slíbí, a kdo by podle toho chtěl zaříditi celou naši politiku? Ať by toto Německo, které vedle sebe vidíme, učinilo prohlášení o historické roli Československa nebo neučinilo, zdá se, že bychom byli v situaci přibližně stejné. To je ta otázka, kterou si musíme rozřešit, než se budeme rozhodovat o dalším: je možno se spolehnout na slovo dnešního německého režimu? Je patrně z celého vývoje událostí, že Evropa se rozhoduje, že spoléhati nelze. Máme my v tomto moři nedůvěry tvořiti výjimku, pustit holuba z hrsti a hnát se za tím nejhubenějším vrabcem, jaký kdy poskakoval na střeše?

Poněvadž rádi bychom důvěřovali, avšak nemůžeme, co tedy zbývá? Jsme malý stát, který sám by Německu neodolal. Kdybychom my sami, bez přátel, stáli vedle této velké říše, musili bychom jí ihned postoupiti tolik tisíc čtverečných kilometrů svého území, kolik ona by poručila, kdyby ji to napadlo poručiti; bylo by dokonce zbytečně prolévat krev v marném odporu. Z této naší situace, z tohoto nepoměru sil vyplývá nutnost učinit se součástí nějakého velkého systému, o kterém je jisto, že odolá. Tento systém tvoří zatím Francie, Itálie, Malá dohoda, Rusko. Anglie se stává čím dále tím více veřejným jeho členem. Tento systém zatím nejlépe, jak za daných okolností možno, zaručuje naši bezpečnost. Má snad pro nás někdo nějaký jiný, lepší, spolehlivější návrh? A nemá-li, proč se zbytečně mate veřejnost? Nezařadíme-li se do tohoto obranného systému, který prý Německo dráždí (necht' nám Němci laskavě odpustí, že se chceme bránit), do jakého jiného systému se chceme zařadit?

To jsou věci tak důležité, že se o nich má mluvit jasně nebo nemluvit vůbec. Neboť jinak se rozšiřuje zmatek, jak pozorujeme i z toho, že jeden z našich bývalých spolupracovníků v nevysvětlitelné náladě nám napsal, že starostlivě pozoruje „Přítomnost“ (nemůže starostlivěji pozorovat nás než my pozorujeme jeho), která „se stala jedním z nejnáruživějších hlasatelů obkličovací politiky. Nehrajme si se slovy“, dodává, „a neříkejte, že jste nehlásali obklíčení, nýbrž jen zbrojení, koalice a spojenectví, jediný prostředek, jak držet Hitlera v šachu“. V dlouhém projevu tohoto pisatele není ovšem také uveden prostředek, jak udržet Hitlera v šachu jinak; snad se předpokládá, že se udrží sám. Pozorujeme proto pisatele tím starostlivěji. Vskutku, nehrajme si se slovy, a dovolme, aby věc byla nazvána svým jménem a aby se o tom mluvilo jako o politice obkličovací. Nepozorujeme, že by Evropa byla už připadla na jiný způsob, jak udržet mír. Zatím se neví nic jiného, než připraviti Německu předem vyhlídku na naprostou jistotu porážky, kdyby vyvolalo válku, a zatím se neostýcháme říci, že tím lépe, čím obklíčení bude dokonalejší i zjevnější. Jak jsme tady už dávno napsali: systém rovnováhy je přežit — rovnováha by přinesla válku; jen naprostá nerovnováha je schopna zachránit mír. Dejme

tomu, že ten plán má své vady, ale je to jediný plán, jež Evropa postupně uskutečňuje. Ti, kdo kritizují tento plán, nejsou schopni nabídnout nám za něj něco jiného.

Avšak tato obkličovací, jak se jí tedy říká, politika je jen jednou částí oné metody, s níž se musí postupovat vůči Německu. Na druhé straně je nutno mu při každé příležitosti ukazovat smířlivost a dobrou vůli, a žádnou příležitost nevynechat. Je třeba vychovávat dnešní Německo nejen hrozbou, nýbrž i dobrými činy. Německo má míti příležitost čestného míru pro sebe, bude-li chtíti po ní sáhnouti. Proto jsme zde tak velice chválili, když Francie osvědčila ústupnost na věci Sárska, proto jsme sympatisovali s Angličany, když přes všechny překážky, které způsobil Hitler, jeli do Berlína, aby se tam pokusili přímo se domluvit s německou vládou. Zkoušejme svědomitě každou možnost smíru, která se vyskytuje; nabídněme Německu vše, co mu je možné nabídnouti; vedle toho však buďme připraveni na nejhorší, poněvadž nemůžeme to vyloučiti. Evropa i my musíme nyní dělat také politiku i pro nejhorší případ: a pro ten není možno nic jiného než utvořiti silnou protiněmeckou alianci.

Ví-li někdo o něčem lepším, necht' promluví!

Ferdinand Peroutka.

p o z n á m k y

Obchodní smlouva se Sověty podepsána

Po sedmnácti a půl letech trvání Sovětského svazu. Po šestnácti a půl letech existence Československé republiky. Po patnácti letech obchodních styků mezi Sověty a Evropou. Po třinácti letech živé obchodně-smluvní činnosti průmyslových států evropských se Sověty. Po nejméně deseti letech, během nichž naši průmysloví konkurenti obsazovali na ruském trhu posici za posicí — včetně oněch bodů, které přirozeně (dopravně, v důsledku příznivějších cenových, technických a organizačních podmínek) měly případně československému průmyslu. Konečně! Pozdě, ale přece!

Ode dneška tedy nebude výmluv na neuspořádanost a nevyřešenost mezistátního obchodně politického poměru mezi ČSR a SSSR. Nebude těch výmluv pro české banky, když mají dát úvěry, a pro sovětské trusty, když mají dát objednávky.

Nebude výmluv? Pohříchu až teprve příštím podzimem bude moci obchodní smlouva začít projevovali příznivé důsledky. Zaspali jsme zase ještě jeden hospodářský rok tím, že smlouva nebyla uzavřena, jak bylo žádoucí i možno, už v minulém podzimě. Aby totiž bylo československému průmyslu vyhrazeno v sovětském nákupním plánu celoročním místo, které mu přísluší. Průběh zavinili dva činitelé: banky, které zase ještě jednou nebyly na úvěrový vývoz do Ruska „připraveny“, a obchodní politikové, kteří chtěli nyní rázem dohonit na poli obchodně smluvním, co bylo zmeškáno za patnáct let, chtěli rázem dohonit a dořešit příliš mnoho. Kdyby se byli už v podzimě odhodlali k uzavření rámcové smlouvy, t. j. oné smlouvy, která byla uzavřena nyní, mohli jsme býti dále.

Ne však o mnoho. Jen o několik desítek či o nějaké sto milionů Kč objednávek. Neboť co nyní nutno znovu a znovu uvádět na mysl našim průmyslníkům, jejich svazům, bankám a obchodním komorám, jest poznatek, že pravá starost teď teprve vlastně počíná, že „ruský trh“ (to jest nejen speciální sovětsko-monopolní organizace zahraničního obchodu, nýbrž vůbec celý komplex otázek, které souvisí s naší výchozí a speciálně pak ruskou orientací obchodně politickou), jest pro nás, pro ČSR a pro její vývozní průmysly historicky zcela novým a dosud neřešeným problémem, že zde musíme jít po zcela nových cestách nejen proto, že v Rusku byla revoluce, nýbrž

hlavně proto, že ani před válkou, za Rakouska-Uherska a za carského Ruska, jsme neměli s Ruskem v a l n ý c h o b c h o d n í c h s t y k ů. Co jsme měli, nedělali jsme sami, nýbrž prostřednictvím vídeňských prostředníků.

Teď teprve tedy jest otevřena brána iniciativě, která po prvé sepne strukturální nitky československého i sovětského hospodářství. Kdo se domníval, že obchodní smlouva nám pomůže zase navazovat, kde jsme „kdysi přestali“, je v omylu. Nebylo nikdy před válkou mezi našimi kraji a ruským trhem styků, jež by za řeč stály. Cestičky, které je nutno dnes prošlapávat, budou prošlapávány po prvé — zejména pro naše spotřební průmysly.

Druhý omyl, s nímž se často setkáváme, jest představa, že SSSR v důsledku svých pětiletých nabudoval tolik průmyslů, že náš vývoz nemá už na sovětském trhu vyhlídek. Nejen historické poznatky o průběhu industrialisací evropských, ale i praktické poznatky z nynější nákupní politiky sovětské ukazují, že i po industrialisaci bude Sovětský svaz potřebovatí nikoli menších, nýbrž naopak větších dovozů z ciziny, než před industrialisací.

Vědět, v kterých oborech, v kterých oblastech, v jakých l i n ě t ě c h a z a jakých podmínek — to je otázka technická, včasné, kvalifikované orientace. Mít schopné lidi, pružné a výkonné instituce pro tento úkol — toť první dnešní starost. Vytvořit řadu takových dovozních i vývozních a finančních orgánů za součinnosti sovětské — úkol další. Rozvrhnout plán, dlouholetý plán paralelisace, vzájemných strukturou obou hospodářství daných zájmů hospodářských v obchodu i dopravě (Dunaj!) — úkol třetí.

Realisovati pak tento plán, který povede k vzájemnému obratu zboží v obnosu dvou miliard Kč ročně — to jest totiž zcela reálně dosažitelná mez, uvážíme-li výrobní a spotřební kapacitu a dosavadní poválečnou dovozní a vývozní praxi obou zemí — úkol celkový.

Na našich průmyslnících, finančních institucích a obchodních politicích, ale také na sovětských hospodářsky rozhodujících činitelích závisí, kolik z této dosažitelné sumy vzájemného obchodního obratu bude dosaženo v roce 1936, a kolik bude čekat na realizaci dalších — deset, patnáct, sedmáct a půl? — roků.

Čili: obchodní smlouvou nic se ještě nestalo pozitivně. Jen negativní složky, jen překážky byly odstraněny. Ale naplnit rámec smluvní obsahem, učinit, aby smlouva měla smysl, který mít má, může a musí — toť otázka rozhledu, iniciativy a aktivity osob a institucí na obou stranách. Otázka budoucnosti.

Miloš Vaněk.

Preissovo vyznání víry

Náčelník našeho nejmocnějšího finančního a průmyslového koncernu, dr. Jaroslav Preiss, promluvil v Teplicích ve shromáždění německých průmyslníků řeč, za níž se mu dostalo značné pozornosti.

Vezměme napřed stránku formální. Dr. Preiss je muž zdvořilý a proto v německém shromáždění mluvil německy. Maně vzpomínáme: když kdysi prezident Masaryk poskytl rozmluvu redaktoru „Prager Tagblattu“, dostaly „Národní listy“ záchvat nacionální padoucnice a několik dní se v něm divě zmítaly. Po podobném činu dra Preisse zachovávají jejich nervy podivuhodný klid. Nevíme, čím si máme tento rozdíl v reagování vysvětlit. Snad udělil duch národa, jehož výhradní zastoupení se nachází v Lützowově ulici, dru Preissovi nějaké zvláštní povolení. Mělo to být oznámeno, aby se národně citící veřejnost nestala obětí vnitřního zmatku a pochybností.

Ještě podezřeleji však věc vypadá — díváme se stále se stanoviska „Národních listů“ — po stránce obsahové. Kdyby byl dr. Preiss Němcům jejich mateřštinou pořádně zahřimal do duše, jako činí národnědemokratičtí politikové, kdykoli jsou „strženi národním nadšením“, bylo by to snad ještě snesitelné. Ale dr. Preiss nejen že tohoto neučinil, nýbrž právě naopak mluvil co nejnáléhavěji pro dorozumění obou národů a pro jejich co nejtěsnější součinnost. Obáváme se, že se dopustil národní zrady, a díváme se, že ho „Národní listy“ posud nevytloučily z národa.

O dalším už promluvíme se stanoviska svého. Dr. Preiss ve své řeči podal cosi jako filosoficko-politické vyznání. Jako pravý liberál se dovolával blahodárného vlivu ideí z konce 18. a začátku 19. století, pod jejichž praporem se český národ s napětím sil probojoval k novému životu. Proto nesmí těchto ideí zradit. „Byl by to hřích proti kultuře,“ praví dr. Preiss,

„kdyby se došlo mechanickým majorisováním k nivelisaci a kdyby se tím odstranilo pozeňání našeho snažení o osobní uplatnění.“ Dr. Preiss si přeje, aby liberální idea soukromého podnikání nebyla opouštěna, a tvrdí: „Není kolektivní odpovědnosti a podnikavosti. Jen ze svobodné práce ducha roste pokrok a úspěch.“

Ideje z konce 18. a začátku 19. století, osobní uplatnění, svobodná práce, pokrok — to zní dobře! Dr. Preiss mohl ještě přidat svobodu, rovnost a bratrství, a znělo by to ještě lépe. Skoro bychom řekli, že se dopustil činu osobní statečnosti. Po celém světě se s ohromným nadšením táhne proti liberalismu a je neomezená ochota vymýtiti jeho ideje až do kořenů. Jsou prý to beztak samé přežitky, jež si nic jiného nezasluhují a bez nichž nám bude lépe. Když slyšíme tento pokřik, připadá nám to, jako by někdo, kdo sedí pod pracující vývěvou, prosil, aby vyčerpávání vzduchu pokračovalo rychleji, a jsme ochotni pochváliti každého, kdo má ještě tolik odvahy, aby prohlásil, že si svobody váží. Ale v případě Preissově nám přece jen něco překází v plném souhlasu. Nebudeme teď mluvit o svobodě politické a omezíme se na otázku svobody hospodářské. Rozlišujme dobře, pokud a kdy se pohybujeme v oblasti ideálu a pokud a kdy ve skutečnosti. Svoboda, osobní uplatnění, podnikavost, odpovědnost — i v hospodářství — tisíckrát ano! Hlasujeme nadšeně pro. Jenže, dejte pozor, to je právě jenom ideál. Pokud pak jde o skutečnost, je otázka dvojitá: předně, zdali dnešní hospodářská soustava opravdu vychovává a podněcuje osobní iniciativu a svobodu, a za druhé, zdali je to nejlepší iniciativa a svoboda nejlepších lidí, která se za dnešních okolností vyvíjí. V obou bodech můžeme s jistotou odpovědět: Ne! Doklady k tomuto odmítnutí můžeme čerpat jednak z ohromné literatury, jednak z četných pozorování. V oboru literatury bychom upozornili na socialistické zjištění, že liberální ideál svobody nebyl nikdy uskutečněn. Liberálům mnoho záleželo na tom, aby člověk volně a nenuceně mohl vstupovat v pracovní poměr, tedy na svobodě pracovních smluv. Socialisté však brzy poznali, že pracovní svoboda je fikce, poněvadž smluvní strany — zaměstnanec a dělník — nevládnou toutéž mocí. Více méně trvalé překrvení trhu práce způsobilo, že rovnováha mezi nabídkou a poptávkou byla od začátku porušena v neprospěch nabídky, to jest, že dělník, nechtěl-li umřít hladem, musel za svou práci přijímat jakoukoli cenu. Je vůbec otázka, zdali se liberalismus nedopustil fatální chyby tím, že považoval lidskou práci za zboží. V tomto ohledu jsou jistě protiliberální kritiky velmi oprávněny. Dr. Preiss přeložil za mladých let s Rašinem z němčiny spis o sociální demokracii. Snad by mohl znovu navázat na svůj tehdejší zájem a korigovat svůj skalní liberalismus výsledky socialistické kritiky.

Z. S.

Agrárníci a doly

Agrární senátoři podali 19. března návrh na vydání zákona, jímž by se omezovalo převádění a zcizování horního majetku. Návrh je proveden přesně podle vzoru t. zv. záborového zákona, jímž se počala pozemková reforma. Okolnosti, jež návrh nepodává vláda, ukazuje, že zájem o doly je, bohužel, asi soukromou libůstkou, pro niž agrární stranu jako celek hlava nebolí. Za těchto okolností má návrh povahu jen agitační, ať už úmyslně či neúmyslně, a praktický výsledek z něho nebude žádný. To je vidět i z toho, že těžaři zachovávají naprostý klid. Je totiž dobře známo, že návrh zákona, jež nepodala sama vláda, nemá naděje na uskutečnění. To vyplývá přímo ze struktury našeho parlamentarismu. Nestalo se snad ještě, že by se pro návrh, vyšlý ze soukromé iniciativy některého poslance, našla většina. Ani se taková většina nehledá. Iniciativu má jen vláda, což zase plyne z hierarchické organizace našich stran. Tam přichází světlo jen shora. Většiny pro předlohy se shánějí ve vládě samé, nikoli teprve v parlamentě, jako se děje na příklad ve Francii. Tam vláda často do poslední chvíle neví, zdali její návrh sněmovnou projde. Ziskávání většiny se děje před tváří sněmovny a veřejnosti, kdežto u nás už ve vládní konklave. Obojí způsob má svoje výhody i nevýhody: francouzský nechává vládu žít s ustavičným pocitem nejistoty, ale za to posiluje poslanec-kou iniciativu, kdežto náš vládu zabezpečuje, ale za to prakticky vyřazuje parlament. Vláda, poslanci i veřejnost už si na tento stav tak zvykli, že se vůbec nestarají o to, zdali nějaký poslanec nebo senátor něco navrhuje nebo ne. Proto jsou takové návrhy, jaký podali agrární senátoři, pouhými ranami do vody.

Z. S.

Devalvace u nás a v Belgii

Belgická devalvace se v lecčems podobá československé. Nikdy ovšem, když dva činí totéž, totéž to není. Ani Belgie nebyla nucena provést znehodnocení své měny z toho důvodu, že už nemohla technicky udržet její zahraniční kurs. Důvody devalvace byly hospodářské, hlavně — jako u nás — nesnáze při vývozu. Belgie, která je poměrně ještě větší měrou závislá na vývozu, hledá, jak by získala opět soutěživost na zahraničních trzích, již nemohla dosáhnout deflační politikou domácí, ani jednáním o usnadnění svého vývozu na příklad s Francií. Právě při tomto jednání se ukázalo, že tak zvaný zlatý blok, který ještě na podzim minulého roku ohlašoval program vzájemné spolupráce, opřené o tradiční zásady měnové politiky, byl jen fantom, rozplynulví se při prvním nárazu na sobectví, které je tak příznačné zvláště pro francouzskou obchodní politiku. Čím se liší belgická devalvace od naší, je především rozsah. Belgie snad pod vlivem blízkosti Anglie, u níž měnové znehodnocení přesahuje 40 procent, devalvovala daleko silněji než my, kdož jsme provedli devalvací jen o šestinu. Belgie podle posledních zpráv devalvuje o 28 procent, to je skoro dvojnásobek devalvace naší. Tento rozdíl je dosti podstatný, tím spíše, že různé propočty dokazují, že cenový rozdíl v Belgii a ostatních státech vyžadoval úpravu měny v daleko menším rozsahu. Úspěch naší devalvace byl v tom, že vystihla mez, která znamenala obnovu soutěživosti našeho průmyslu na volných trzích a zachování domácí cenové hladiny. Je nebezpečí, které se podle některých zpráv už v Belgii ukazuje — ač jsme si vědomi, že tyto zprávy nutno brát kriticky — že se ceny v Belgii neudrží, což by znamenalo zase zvýšení výrobních nákladů a oslabení účinku pro zahraniční trhy. Ale zde nejsme si jisti, nemá-li belgická vláda dokonce sama na mysli tento cíl, byť zatím hrozila zdražovateltům.

Neboť ještě v jiném ohledu se belgická devalvace liší od našeho měnového opatření, provedeného takřka podle dogmat „zdravé finance“. My jsme hned zase připoutali svou měnu ke zlatu, kdežto Belgie ponechává tuto otázku vlastně nerozřešenou. Chee rovněž připoutání měny ke zlatu, ale jen při konečné mezinárodní měnové úpravě, ke které belgická vláda vyzývá. Mezinárodní měnová stabilisace je také naší nadějí, ale my jsme na ni nečekali. Naše Národní banka má dále povinnost udržovat kurs měny na nové paritě. Belgická cedulová banka bude mít po ruce jen fond, který má zabezpečiti zájmy kursu, čili ponechává si možnost kursových variací i pro budoucnost. To je zásadní rozdíl proti našemu postupu. Stejně tomu bude asi i s politikou pro deflaci. Na venek se zdá i tato politika dosti podobná, až do toho reeskontního ústavu, jehož zřízení se v Belgii ohlašuje. Ale bude záležet na tom, co bude tento reeskontní ústav dělat a co si počne vláda s plnými mocemi, jimiž byla vybavena. Ministerské předseda Zeeland byl v Americe a vrátil prý se jako stoupenec Rooseveltovy politiky. Belgičtí socialisté, kteří, jak se zdá, jsou nejsilnější oporou nového režimu, silnější než velmi rozpačití katolíci a pochybovační liberálové, prosazují jistě velké veřejné investice, půjdou-li cestou sociálních zásahů do výroby. V této věci je naše politika, pokud dbá měnových ohledů, jistě velmi zdrženlivá. Belgický počín znamená však v každém případě nový spád světové měnové politiky. Je to paradoxní, že se z něho radují především finanční listy států, které už devalvovaly, ač jim vzniká tím nová konkurence. Činí tak však proto, že vidí blíže naději na mezinárodní uspořádání měnové, čili cestu z chaosu, ve které jsme. Tato cesta bude jistě i nadále velmi obtížná. Neboť povede jen přes mrtvolu starých sobectví, starých zásad a — last but not least — také starých režimů. E. V.

Fémová vražda a pražská policie

Únos žurnalisty Jacoba ze Švýcar oživil vzpomínku na vraždu inž. Formise v Záhoří a nebude proto snad nevhodno říci dodatečně pár slov. Denní tisk, bez rozdílu, odložil svoji obvyklou rezervu a napadl ostře zpravodajské oddělení pražského policejního ředitelství, do jehož působnosti patří dovídati se včas a dobře o takových akcích, jež by mohly jakýmkoliv způsobem ohrozit bezpečnost státu, a tyto včas paralyzovati. Některé noviny psaly proti pražské policii všeobecně, což nebylo správné, neboť pražská policie je rozdělena na několik oddělení a lze těžko se domnívati, že by Formisův případ byl věcí na příklad oddělení hudebního. Ani bezpečnostní oddělení neneslo viny na tom, že cizí agenti mohli v klidu splnit své poslání. Je přece jasno, že vražda v Záhoří byla vraždou politickou a tímto svým charakterem patřila do zájmu policie politické, t. j. zpravodajské oddělení. Ale nejen čin sám, již

přípravy k němu byly či spíše měly býti předmětem největšího zájmu tohoto oddělení.

Je tedy otázka, do jaké míry skutečně má zpravodajské oddělení vinu na záhořském případě. Toto oddělení je nejmocnější z celého policejního ředitelství. Je daleko lépe vybaveno než na příklad oddělení bezpečnostní a má také pro svoji práci mnohem více lidí k dispozici. Je to zcela pochopitelné, neboť jeho úkol je nadmíru odpovědný: stará se o bezpečnost státu a vede v evidenci jeho nepřátele. Tito jsou dvojího druhu: vnitřní a vnější.

V této své práci nemá bohužel zpravodajské oddělení rovnováhu. Pokud se týče nepřátelů vnitřních, vyvíjí činnost velmi horlivou a není třeba mnoho k tomu, aby občan naprosto loyální dostal kartotekový lístek a byl veden v evidenci. Do jaké míry jde tato přílišná svědomitost lze souditi z toho, že v evidenci zpravodajského oddělení jsou prý vedeni i příslušníci ostatních oddělení policejního ředitelství, dokonce prý i někteří funkcionáři samotného policejního presidia. Mimo to se zdá, že zpravodajské oddělení rozšiřuje svoje evidenční listky, t. j. počet osob, jež má pozorovati, i na neškodné příslušníky politických stran, t. zv. státotvorných, někdy i pro maličkost, když na příklad takový příslušník nesouhlasí s určitými názory své strany, nebo přijde s ní do konfliktu, kterým se komplikuje nějak její čistě vnitřní život. Pozorovati takové příslušníky a všimati si jejich názorů je v zájmu jedině politických stran, a dělá-li to za ně zpravodajské oddělení, zatěžuje tím zbytečně svůj aparát a poměry naší vnitřní politiky beztak již dost komplikované pomáhá ještě více komplikovati. Tím se mu pak ovšem nedostává času a lidí pro věci, jež jsou ve prospěch našeho státu daleko důležitější.

Jakou evidenci má toto oddělení o druhé skupině svého zájmu (nepřátelů vnější), prokázal záhořský případ. Na tajnou vysílací stanici musel upozorniti sám diplomatický zmocněnec interesovaného státu. Formis byl důvěrníkem vůdce „Černé fronty“. Nevědělo-li zpravodajské oddělení, že se v republice zdržuje jakýsi inženýr Formis, jistě však vědělo (nebo mělo věděti), co zde dělá Dr. Strasser, s kým se stýká atd. Vědělo tedy také, že jeho organizace má na území státu tajnou vysílací stanici. Nedovedlo-li získati informace o místě, kde tajná vysílací stanice pracuje a kdo ji řídí, znamená to, že nemá mezi svými vedoucími funkcionáři dosti schopné odborníky, kteří by dovedli zjistiti tyto skutečnosti se stejnou pílí a obratností, s jakou si vedou ve sféře svého úředního zájmu o věci vnitropolitické povahy.

Připustíme-li eventualitu druhou, že zpravodajské oddělení tyto skutečnosti znalo, pak jeho vedení neprojevalo dost obezřetlosti, aby dovedlo vycítili, že snadno může přivoditi tragedii. Nelze se ovšem diviti, že noviny neznačily tyto slabiny našeho zpravodajského oddělení, přičítaly výsledek zločinu v Záhoří pouze záměrnosti, obezřetlosti a odvaze pachatelů. O. G.

Hitlerův pacifismus

působí chápavosti některých evropských státníků jistě obtíže. Nedovedou si vysvětlit rozdíl mezi Hitlerovými řečmi a skutky. Celý politický i výchovný systém dnešního Německa je zcela zřejmě vypočítán na útočnou válku, ale cizincé se to prezentuje na ozdobném talíři ujišťování mírem. Není třeba si myslit, že Německo začne válku co nejdříve, nebo že ji začne vůbec, ale lze bezpečně tvrdit, že by k ní bez rozmyšlení přikročilo, kdyby mělo bezpečnou naději vyhrát. Za těchto okolností má německý „pacifismus“ povahu zřejmě konjunkturální. Ukázal na to dokumentárně Karel Radek v „Journal de Moscou“ u příležitosti nového Hitlerova ujišťování mírem po zavedení branné povinnosti. Jde o květen roku 1933, kdy žil nacionálně socialistický režim v nesmírných obavách z vojenské intervence Spojenců. Proto Hitler přednesl 17. května onoho roku svou známou „mírovou řeč“ v říšském sněmu a přihlásil se k Macdonaldovu odzbrojovacímu plánu. Byl to čistě konjunkturální tah, protože hitlerovcům nikdy nešlo o odzbrojení, nýbrž naopak o zbrojení. To zase dokazuje Hitlerův otevřený list tehdejšímu kancléři Papenovi z 21. října 1932, v němž Hitler doporučuje, aby Německo na odzbrojovací konferenci nečinilo nic jiného, než žádalo odzbrojení Francie. Protože Francie na to nikdy nepřistoupí, může Německo na ni svažit odpovědnost, opustit konferenci a zbrojit o své újmě. Tohleto, jak víme, se po Hitlerově příchodu k moci skutečně stalo, a je to taktika od té doby už několikrát opakovaná. takřka klasická: napřed nemožný požadavek, potom svržení odpovědnosti na odpůrce, potom fait accompli a nakonec

ujistování mírem. Povede-li jednou Hitler válku, bude zajisté ujistovat, že vpadl do sousedovy země za účelem udržení míru.
Z. S.

politika

J. Smulský (Lvov):

Osobní pozadí polské politiky

Bylo na počátku září roku 1921. Lvov, někdejší hrdá zemská residence předválečné Haliče, pořádal svůj první podzimní veletrh. Populárnost města vyžadovala, aby veletrh byl zahájen nejvyšším představitelem mladé republiky. Z Varšavy zajel ke slavnosti tehdejší náčelník státu, Josef Pilsudski. Vedle něho zasedl na čestném místě při příležitostných rautech na výstavišti, v radnici i vévodském paláci první maršálek sejmu Wojciech Trompczyński. Když účastníci slavnosti viděli je tak v oficiálním společenském styku, uvědomovali si, že setkali se tu v rozhovoru reprezentanti dvou protichůdných světů nejen myšlenkových, ale i politických.

Pozorovatelé nebyli tehdy s to zhostiti se rozrušujícího dojmu při pohledu na dva vůdce: na jedné straně mocný a tvrdý tvůrce protiruských legií, na druhé pak nejhouževnatější zápasník za slovanskou vzájemnost, vyslovený rusofil a neúmorný protigermánský bojovník. Na Lvovské půdě shodně ruku v ruce a bok po boku reprezentovali stát, ale individuálně vyznávali ideologii zásadně rozdílnou. Ale Pilsudski spokojoval se tenkrát hodností náčelníka státu a vojenské autority, do politických věcí se rozhodujícím způsobem nemíchaje.

Věc se vyjasnila, ale valně nezlepšila, když v květnu roku 1926 maršálek Pilsudski provedl vojenský převrat a krátce poté vyhradil si osobní vliv i na zahraniční politiku. Předtím sice častěji uplatňoval své námitky nebo výhrady, ale činil tak jen příležitostnými řečnickými projevy nebo novinářskými rozhovory. Po půli měl volnější ruku a překročil k upevňování vlastního režimu. A tu vždy častěji probleskovala již nechuť k Rusku i k Francii.

Proč nemá Pilsudski rád Francii?

Pilsudski dlouho nemohl se plně osvoboditi od názoru, že Paříž snaží se hráti roli protektora Varšavy a chce mu vnutiti politické i vojenské poradcce. A maršálek si rádců nikdy nepřál. Příliš srostl s představou autoritativnosti a přímo žárlil na jakékoli vnější vlivy. Francouzů neměl rád hned z časů předválečných, kdy jejich diplomacii vytýkal nadržování carskému systému a nemohl jim odpustiti, že slabě podle jeho názoru působili na Petrohrad ve směru demokratickém. Založením své povahy, rodinnou výchovou i životní praxí byl člověkem východu. Evropský západ nikdy mu neimponoval. Případal mu příliš suchý, vyrovnaný, zkostnatělý a přestárlý. Na Německu cenil vždy průkopnost, smělost, odvahu, riskantnost a bezohlednost. Ostatně Francouzů ani hlouběji neznal a osobní styky s nimi omezoval na nejmenší míru. Bylo to zase v souvislosti s jeho protiruským stanoviskem, jež nebylo ovšem pouhým rozmarem, leč pramenilo z dlouholetých styků s carskou byrokracií. Ještě z roku 1934 je znám jeho výrok o Barthouovi,

že je to aspoň jeden pořádný Francouz. U jiných tudíž pořádnosti nepoznal.

Domníval se, že ve Francii ho neradi viděli už jako náčelníka státu a později jako neoficiálního diktátora ještě neraději. Jest do dneška přesvědčen, že jeho nynější režim jest příčinou nedůvěry francouzských finančníků k Polsku, leč do Canossy nikdy nepůjde. Francouzský parlamentarismus je mu od základu cizí. Stejně nemohl přijít na chuť francouzskému pojetí moderní demokracie. Staletý dějinný vývoj Francie jako státu i národa šel jaksi mimo jeho duševní sítnici.

Je Pilsudski germanofilem?

Neuměl se smířiti s francouzskou zjemnělostí, a více uvnitř obdivuje živelnou dravost Hitlerovu. O sobě věří, že jest rozeným státníkem, a byl by strašně překvapen, kdyby mu kdokoli tlumočil pochybnost, nedává-li se snad dnes Hitlerem vésti. Pro svoji osobu je skálopevně přesvědčen, že on vede a udává tón, že Hitlerovy pomoci užije k uskutečnění vlastních státnických cílů a že se Německem nikdy nedá oklamati. Stejně neochvějně vědomí má o tom, že je nejryzejším polským vlastencem, že dbá jen a jediné zájmů polského národa a že nemůže na své dráze zblouditi. U něho osobně je vyrovnání s Německem historickou nutností. Námitku, že by snad mohl býti nástrojem v rukou Hitlerových, odbyl by prostým mávnutím ruky. Dvacátého sedmého února roku 1935 pronesla ve varšavském senátě řečnice sociálně demokratické opozice Kluszyńska pozoruhodný výrok o tom, že dnešní stanovisko Polska k Německu nemůže ani u opozičníků býti zásadně odsouzeno, neboť rozmluvy i s nedobrym sousedem jsou vždy lepší než válka, ale že síla Německa roste k tomu, aby při nejbližší příležitosti přeskrtla nynější státní hranice na východě, a že přátelství Němců nemůže polskému obyvatelstvu vsugerovati pocit bezpečnosti. Avšak Pilsudski se tváří, že tento pocit má. Jinými slovy: věří, že hraje jako státník dobrou hru, a mimořádně souhlasí s nedávným tvrzením římského „Popolo d'Italia“, že nejnovější populační politika německá je dokladem houževnatosti i životnosti germánské rasy.

Bylo by nesnadno odpověděti kladně či záporně na otázku, je-li Pilsudský germanofilem. Věřil v německou zdatnost i sílu, ale již vícekrát v životě dovedl se vzepřiti pruskému diktátu, jakmile se mu stal překážkou při uskutečňování jeho vlastních plánů. Historie legií a pozdější organizace pravidelné polské armády by tomu nasvědčovaly.

Co ještě má proti Francii.

Proti Francii nepřestává však býti rozladěn ještě z celé řady příčin, jež sám pokládá za oprávněné. Nemálo řevnil už za mírové konference na Romana Dmowského i Marjana Seydu pro jejich osobní vlivy u francouzských státníků. Nepříliš byl nadšen také francouzským soustavným úsilím o zvednutí mezinárodní pravomoci Společnosti národů, neboť sám ode dávna dával přednost taktickým dohodám s jednotlivými státy, kde by mohl využití zeměpisné polohy své rodné země a balancovati jako příslovečný jazýček na váze. Skromné místo v mnohohlavém sboru mu nevyhovuje. Právo většiny se podřizuje neochotně a jen tehdy, je-li to okolnostmi vynuceno.

Trpce zazlívá dále Francii mínění, že nikoli on jako vrchní velitel polských ozbrojených sil, nýbrž generál

Weygand jako šéf francouzské vojenské mise vypracoval v srpnu r. 1920 strategický plán protibolševického tažení a zachránil Varšavu. V tom jest Pilsudský nadmíru nedůtkliv a hněvá se na Francouze do opravdy. A jejich opětné sblížení s Ruskem, třebaš sovětským, s nímž sám uzavřel před rokem smlouvu o vzájemném neútočení, je proň už docela kamenem úrazu. Soudí, že Paříž dělá to úmyslně přes hlavu Polska, chtějíc ve své evropské politice polskou republiku trvale nahraditi sovětským svazem. Námitku domácích opozičníků, že Francouzi odhodlali se k tomu teprve po couvnutí polských diplomatů ze závazků vůči Francii, odbývá tvrzením, že v Paříži ožil prostě starý rusofilský duch, a Varšavě že je při tom vyhrazena úloha trpného diváka. A té Pilsudský nechce se podrobiti a brání se jí zuby nehty. Tvrdí, že ani obchodně nelze od Francie mnoho kloudného čekat a že daleko více kyne v tom směru Polákům od spolupráce s Německem, u něhož se mu mimo to líbí také protiruská nálada. Není vyloučeno, že právě tato skutečnost mocně padla u něho na váhu. Zejména když Pilsudský nedá se přesvědčiti, že německý pud na východ je namířen nejen na ruské, nýbrž také na polské území.

Některé vlastnosti Pilsudského.

Josef Pilsudský procházel od třicátého do čtyřicátého pátého roku svého života nadmíru tvrdou životní školou. Doma rodinné tradice byly stále ještě zatěžovány nedávnými vzpomínkami na poslední nešťastné národní povstání, jež zmenšilo majetek jeho nejbližších a vešlo do vyhnanství tucty zemanů z Vileńska. Hromadné konfiskace šlechtických statků a věznění politických provinilců jako polských patriotů, útisk lidového hnutí, zatýkání studentů a rostoucí nátlak okresních byrokratů: takový byl rámeček, do něhož praxe vpisovala své dojmy mladého potomka starobylého zemanského rodu. Romantického zbarvení nezbyl u Pilsudský nikdy. Pozdější konspirační podzemní činnost jako organisátora revolučního tábora, pak střelců a naposled legionářů v něm onu romantičnost pouze zesilovala. Řekl-li kdysi o sobě, že jest mužem riska, charakterisoval tím nejpřiléhavěji svoji osobnost.

Pilsudský chtěl býti stůj co stůj také státníkem a diplomatem, třebaš se před rokem 1926 tvrdívalo ve Varšavě, že by rád přestal na funkci ministra vojenství a vrchního armádního inspektora. Časem se však ukázalo, že si umínil řídit osudy své vlasti i na poli zahraničně politickém, ač právě zde měl poměrně nejmíň praxe a osobních styků. Hledí přes noc míti z Polska velmoc a nesnese, aby toho jiní neuznávali. Dlouho trpěl právě ve stycích s Francií utkvělou myšlenkou, že Paříž tohoto velmocenství neuznává a Pilsudského nepokládá za představitele celého polského národa. Naopak zase Pilsudského velmi trapně dotýkala se každá zpráva o korupci ve Francii. Jeho, který od mládí nenáviděl úplatkářství, kariérnictví a využívání veřejných úřadů k osobnímu prospěchu. Jeho, jenž jest znám osobní nezištností, spartánskou přísností a čistým charakterem. Děje-li se i dnes v jeho okolí cokoli nesrovnávajícího se s tímto jeho povahovým rysem, on o tom jistě neví. Donesou-li mu o podobném provinění veřejných pracovníků, nezná lítosti a bez odkladu sesazuje a odstraňuje. Jsou známy příklady, že z Belvederu všemocní páni odcházeli od audience jako spráskaní a nemohli se lidem do očí podívat. A slyší-li tento mravní puritán o aférách v Paříži,

Lyoně či Marseille, namluví si hned, že polooficiální Francie je na dno prožrána korupcí, a že trpí marasmem. A on je frontový voják, který může chybovat, ale nedá si za nic platit...

Hůře bylo, když Pilsudský obklopil se rodovými magnáty a konservativní šlechtou, která od předválečných let smýšlela germanofilsky. Valná část těchto velkostatkářů měla kdysi rozlehlé državy v zemích, jež zůstaly při sovětském Rusku. Těch se v duchu stále ještě nevzdala a touží, aby se jí zas vrátily. Ví, že dobrovolně jich sověty nevydají, a nerozpakovala by se dobytí jich i jinak než diplomatickou cestou. Od jistého času dnové těchto politisujících magnátů jsou ovšem sečtení, a Pilsudský naprosto toho nezapírá, ač jinak romanticky zbarvených snů na východě se v duši nevzdává.

Je tvrdým autokratem, který nestrpí kol sebe odporu. Libuje si zhusta v tom, že své prostředí uvádí prostě v úžas a překvapuje kde koho. S ničím se předem nesvěřuje ani svým nejbližším spolupracovníkům a postaví všechny před hotovou věc. Po té stránce bývá až podivínem. Naprosto nemůže vystáti kritiků. Politické strany a jejich vůdcové nemusí dle jeho mínění na světě býti, ale veřejné kritiky označuje přímo za škůdce lidstva. Iniciativa jedincova je mu vším. A autorita. Vedle sebe jiné autority nesnese. Ani doma ani za hranicemi (rozzlobil se na Mussoliniho i Stalina, je žárlivý na úspěchy Benešovy či Titulescova, chladně uvítal svého času ve Varšavě Foche a na jeho pohřeb vyslal málo okázalou delegaci). Sám má směle kombinace, ale v podrobnostech jich často nedomyšlí. Pro detail nemá smyslu ani času. Při tom je krajně umíněný a mnohdy všem na vzdory provede riskantní tah na šachovnici. Zůstává samotářem, jenž proti předsudkům miluje třínáctku a jako pozdní romantik pěstuje divadelní gesto.

Plukovník z zahraničním ministrem.

U soukromníka mohlo by to vše býti neškodnou zálibou, ale u státníka bývá věc někdy na pováženou. Zvláště když si za nástupce Zaleského zvolil v ministerstvu zahraničních věcí plukovníka Becka. O tom ustálilo se za několik posledních let ve Varšavě mínění, že jest stejně jako jeho mistr v první řadě vojákem a to i v diplomacii. Trochu horkokrevný a netrpělivý, jest při tom uznáván jako osobně čilý a pohyblivý, poměrně mladý a činorodý muž, schopný i nadaný, ale bez delší politické praxe a bohatších zkušeností. Dovede časem býti i riskantní, což se u něho Pilsudskému právě zalíbilo. Ve svém novém oboru je pilným pracovníkem, leč vždy se sklonem k teoretismu a s umíněností ideologa. Na každém kroku cítí za sebou autoritu Josefa Pilsudského a na nikoho jiného nehledí. Nezpovídá se sněmovně ani svým kolegům v ministerském kabinetu.

Má velkou politickou ctižádost. Ve Francii se před časem jako vojenský přidělenec trochu příliš rozběhl, aby se vyznamenal, a ve své přepjaté horlivosti narazil. Od té doby cítí se Paříží neuznán a nemůže jí toho zapomenouti. Myslí, že ve Francii je vše vypracováno a hotové. A on hledá nové formy a nové pole. Z Německa mu takové pole nabídl a Beck ihned přesadil svůj pluh do jeho půdy, kypřejší než na západě.

Jeho touha po samostatnosti a novosti, originalitě i odvážnosti nutí jej jíti proti proudu a nedbat tradic. Je v podstatě výbojný a časem propadá umíněnosti. Na př. před jeho posledním exposé v parlamentě hleděli

jej různí političtí činitelé přiměti, aby se aspoň stručně zmínil o Československu a Malé dohodě, leč nepochodili. Vůbec lze říci, že poměr Beckův i maršálkův ku Praze jest ve zdrobněném vydání obdobou jejich vztahu ku Francii. Kdo oddaně pracuje s Francií, jest už předem vyřazen z politických plánů obou polských státníků, o nichž ostatně nikdo ani ve Varšavě přesně neví, kam vlastně směřují a jsou-li odhodláni své dnešní směrnice uskutečňovat do krajnosti či jdou-li jenom za cíli taktickými. Že by u nich trvale převládli revisionismus, nechce se nikomu v Polsku věřit. A rovněž zdá se býti nepopíratelné, že dříve či později jeden i druhý bude nucen více než dosud počítati s orientací polské veřejnosti. A ta naprosto nepluje ve vodách německých. Vědí to maršálek Pilsudský a ministr Beck? Patrně, ale prozatím ještě chtějí jíti za vlastní orientací, dokud se jim před oči definitivně nepostaví nepřekročitelná zeď.

národní hospodář

Dr. Karel Kříž:

Kolik lidí zbavuje racionalisace práce?

Zvýšená výroba a neklesající nezaměstnanost.

V dosavadních úvahách, uveřejněných v letošním ročníku „Přítomnosti“, jejichž společným poutem byla otázka, nadepsaná nad prvním článkem v prvním čísle „Jak se nám povede“, se nám zdařilo prokázat na základě spolehlivých úředních dat, že světová průmyslová výroba, stejně jako naše průmyslová výroba, se za rok 1934 proti roku 1933 zlepšila. Ukázali jsme, že tento zjev možno pozorovat u převážné většiny států světa a že objem průmyslové výroby vzrostl podstatně více, než mezinárodní obchod, jehož rozsah se však také zvýšil!

Avšak tato data narážejí u čtenářů i posluchačů, jimž jsou přednášena, na odpor. Když nemohou tvrdit, že data jsou nesprávná, tvrdí alespoň, že „zlepšení nelze pozorovat“. Ten, kdo o nich mluví, je kaceřován jako optimista, polemizují-li s ním slušní lidé, méně slušní se na něho dívají jako na podvodníka nebo zaplaceného „hasiče“, který má vyvolávat lepší náladu ve voličstvu. A téměř vždy je mu položena otázka:

Když tedy vzrostla výroba, proč nevzrostla zaměstnanost?

Proč neklesl více počet nezaměstnaných?

Tato otázka, neboť je to ve skutečnosti jenom jediná otázka, je však z nejtěžších, kterou možno položit. Nicméně je nutno do tohoto kyselého jablka kousnout a pokusit se o odpověď.

Příčin je přirozeně v dnešním nesmírně komplikovaném systému velmi mnoho. Hlavní příčiny jsou však tři: 1. i za krise ustavičně postupovala mašinisace. Ekonomisace a vědecké řízení práce a výroby a zavádění racionalisace dalo se ještě rychlejším tempem než za konjunktury; 2. každý rok přibývá několik procent nových pracovníků, kteří hledají cestu do zaměstnání; 3. od počátku krise zcela ustala nebo takřka naprosto se zarazila vlna vystěhovalectví, která

z většiny evropských průmyslových států mířila do různých zemí amerických a koloniálních.

Můžeme tedy tyto příčiny shrnout ve skutečnosti jen ve dvě skupiny velkých příčin:

1. Stroje a vědecké řízení práce nahrazuje lidské ruce ve výrobě stále více a více.

2. Populační přírůstek a počet lidí, kteří před krisí mohli se vystěhovat, tlačí na pracovní trh anebo rozmnožuje počet nezaměstnaných přímo či nepřímo.

Zabývejme se nyní těmito příčinami poněkud podrobněji. Co je účelem racionalisace? Technické zlepšení výroby tak, aby stejné nebo větší množství výrobků bylo vyrobeno při menším počtu dělníků, aby tak výrobní cena jednoho kusu byla snížena. Zavádění nových strojů a výrobních metod, čemuž říkám „mašinisace“, je tedy součástí racionalisace. Ale současně je práce pozorována, vylučována neekonomické pohyby dělníků, lépe urovnan příchod surovin, postup výrobků od člověka k člověku v továrně a vůbec celé zpracování materiálu i obsluha strojů. To je vědecké řízení práce. A s tím jde souběžně úspornost všude, kde je to možné, zavádění obdobných promyšlených zjednodušení do úřednických prací v továrně, snížení všech výrobních i administrativních nákladů a co nejdůkladnější využití sil dělníků a úředníků.

Znamená tedy tento postup s hlediska ryze národohospodářského rozhodně vývoj, který je tedy nezastavitelný a správný. Racionalisuje-li průmysl některé země důkladně výrobu, je tím stát národohospodářsky (pomyslně) obohacen. To je nepopíratelné, stejně jako obecná zásada, že pokrok nelze zastavit a že proklínat stroje nemá smyslu. Bastiat ve studii „Zlořečené stroje“ to ukázal jednou provždy.

Nyní ovšem příjdou k těmto národohospodářským samozřejmostem také úvahy o druhé straně této medaile.

Rub racionalisace je znám jako nezaměstnanost, čili vypuzování lidí z práce technickými zdokonaleními. I to je věc naprosto nepopíratelná, protože číselně prokazatelná. Proti číslům, v nichž se zračí ona plus, která racionalisace se všemi přidruženými metodami přináší, proti národohospodářskému plus, stojí sociální a sociálně-politické minus.

Jako vždy, opřeme se o úředně a odborně ověřená data, aby nevznikaly zbytečné polemiky a pochybnosti. Všeobecné fráze nemají smyslu, ponechme je těm, kteří jich řemeslně užívají. Na konferenci o nezaměstnanosti, která se konala ve Spojených státech, bylo konstatováno, že od roku 1922 do roku 1927, v době americké prosperity, stejně však ještě více v době poklesu, neobyčejně postoupila racionalisace výroby ve Spojených státech. V té době výkonnost dělníka díky poháněčským metodám vědeckého řízení práce a ekonomisace vzrostla o 35%, zisky a důchody průmyslových společností o 9%, počet dělníků, které tyto všechny americké průmyslové společnosti zaměstnávaly, pokleslo 10%. To je obraz výsledku racionalisace, pozorován s hlediska sociálně-politického. Dělníkům, kteří v továrnách zbyli, byly zvýšeny mzdy pouze o 2.4%.

Racionalisace znamená zpravidla snížení počtu dělnictva, zvýšení výroby a snížení úhrnu mezd.

Národohospodář a podnikatel posuzují tedy racionalisaci jako dobrý vývoj. Avšak ten národohospodář, který se dívá také na sociální stránku, nemůže se spokojit s po-

těšením průmyslníka, radostí inženýra a trochu omezeným souhlasem teoretického národohospodáře kapitalistické národohospodářské školy. Musí myslet také na stát, na poplatníky, na pracující lidi jak po jejich stránce hospodářské, tak i po sociální a i po stránce lidské, humánní. Dělník ze sebe musí vydat všechno až na kost. Jeden velký průmyslník, stojící v čele jednoho z největších průmyslových podniků v našem státě, podniku známého v celém světě, mi koncem r. 1934 řekl, že i kdyby popobnal dělníky jakýmkoliv způsobem, jakýmkoliv odměnami a i kdyby dělníci na příklad při ohrožení státu nepřítelům měli zájem vlastenecký, není možno z nich dostati výkon již vyšší než maximálně o 10%, na docela krátkou dobu pak o 15%. Ale to prý by znamenalo již velmi rychlé, téměř úplné ruinování „lidského materiálu“.

O tom, jak musila výkonnost dělníková vzrůstati, jak se zvýšila jeho dřina, jak se při tom zmenšil počet dělníků a jak při tom v důsledku racionalisace vzrostla přesto ve výroba, poučuje nás tato tabulka, sestavená pro léta 1919 až 1928 americkým statistickým úřadem, která je rovněž obsažena ve zmíněné publikaci:

	Počet dělníků	Úhrn mezd	Produkce
	(1919 rovná se 100):		
1920	103	124	104
1921	82	124	80
1922	90	89	104
1923	104	113	120
	(odtud pozorujeme tabulku bedlivě!)		
1924	95	104	117
1925	95	107	125
1926	96	109	129
1927	92	105	126
1928	89	103	132

Tabulka se zřetelně rozpadá na dvě části. První z nich, do roku 1924, je první fází racionalisace, jež ukazuje nevyrovnanost, počáteční chyby při jejím zavádění, nesnáze a jejich napravování. Od roku 1924 však nový systém funguje dokonale tak, jak si to průmyslníci představovali. Počet dělníků klesl z 95% jejich původního počtu na 89%, při čemž však tento zmenšený počet dělníků vyrobil 132% množství výrobků, než bylo vyrobeno při počátku racionalisování v pozorovaném období. A jejich mzdy se drží na mezi 103 až 104%. Čili závěr: počet dělníků klesl o 10%, jejich mzdy se však zvýšily jen o 4%, ale tito dělníci vyrobili plnou třetinu, o 32%, více z boží, než ho vyrobilo plných 100% dělníků, zisky podnikatele vzrostly o 9%.

Volili jsme úmyslně léta před krizí. Za krise pochopitelně se tento racionalisační proces ještě urychlil. Počet dělníků ještě více klesl, jejich mzdy téměř nestoupily, výroba se zvýšila.

Někdo mi však namítne, že to je vývoj ve Spojených státech amerických, u nás je tomu snad lépe. Není to správná námitka, jak lze pozorovat z dat o racionalisaci a jejich výsledcích v našem největším průmyslovém podniku světového jména, ve Škodových závodech. Je ještě v paměti, jak všichni národohospodářští publicisté v letech 1926—30 nabádali naše továrníky v novinách, aby racionalisaci a vědecké řízení práce zaváděli v neširším měřítku. Přiznávám se, že jsem sám napsal mnoho článků v tomto smyslu, kde jsem ze hartusil na náš „pohodlný průmysl“. Úmysl, který jsme sledovali, byl tehdy upřímný a co nejlepší, předpokládali jsme totiž, že zvýšenou výrobu odbudeme na světovém trhu lépe, když racionalisací budou sníženy ceny výrobků. Mezitím přišla krise, zuřivý politický nacionalismus se přenesl do hospodářství, vznikla idea autarkie a státy se začaly

isolovat. Světový obchod se zmenšil na polovinu, náš na jednu čtvrtinu. Racionalisace se ukázala v celém svém rozsahu jako strašlivé sociální zlo.

Škodovy závody, které poněkud racionalisovaly již od r. 1926, provedly velkorysou racionalisaci až po této veřejné novinářské kampani — netvrdím, že proto, nýbrž čistě ze soukromo-hospodářského zájmu — a počátek této racionalisační éry ve Škodových závodech spadá do počátku hospodářské krise u nás, do konce roku 1929 a do počátku roku 1930. Na výrobním obratu, který se zvětšil a na počtu zaměstnanců, který klesl, vidíme, jak tato racionalisace působila.

	Výrobní obrat v mil. Kč	Počet dělníků a úředníků
1926	690	20.464
1927	816	24.487
1928	1.095	32.374
1929	1.527	37.388
1930	1.634	28.191

Produkce Škodových závodů tedy ihned po zavedení racionalisace značně stoupla, počet dělníků současně klesl o 9000, při čemž jenom úspory na režii přesáhly 70 mil. Kč. Podobný vývoj byl i u Českomoravské-Kolben-Daněk, kde počet dělníků klesl asi o 3000 z 15.000, tedy o 30%, ačkoliv pracovní doba byla zkrácena o 27% a při tom výroba podniku vzrostla o 10%. Továrna tehdy ještě tyto dělníky nepropustila, protože byla v rozmachu a zaměstnávala je přechodně jinak.

Rozumí se, že vývoj racionalisace pokračoval za krise ještě intenzivněji. Abychom volili jiný příklad na základě úředních dat, uvádíme, že loni v říjnu proti minulému roku stoupl v našich kamennouhelných dolech počet odpracovaných směn o 12.65%, těžba stoupla o 14.31%, ve hnědouhelných dolech počet odpracovaných směn se zvýšil o 14.1% a těžba o 20.59%, ale počet zaměstnanců mírně poklesl. Horník i úředník musil tedy vykonati daleko více práce, výroba se zvýšila o pětinu, ale počet zaměstnanců nikoliv, jejich mzdy zůstaly na stejné úrovni. Za nezměněný počet Kč dali více práce.

To je možno dokázati také jinak. Roku 1931 činila strojová výroba našich kamennouhelných dolů 81% veškeré těžby kamenného uhlí vůbec u nás, roku 1933 však činila strojová výroba již 96.4% veškeré těžby. Jak úžasně rychle pokračovala racionalisace, je nejlépe vidět na kladenském uhelném revíru. Tam ještě roku 1926 byla těžba mechanisována (tedy mašinisována a racionalisována) jen z 0.3%, roku 1928 však již 15% a roku 1933 dokonce již z 28.8%. Čili za devět let vzrostla mašinisace těžby uhlí na Kladensku z 0.3% na 29%, aneb téměř třístakrát!

Při tom byl pozorován tento zjev u některých průmyslových podniků: nákup strojů, porada s racionalisačními techniky, která je velmi drahá, a jejich dozor po několik měsíců, zavedení nových strojů a nového výrobního postupu, nových vynálezů a metod, stálo tolik peněz, že každoroční odpisy na toto nové zařízení racionalisační byly vyšší, než by byl úhrn vyplacených mezd propuštěným dělníkům, kteří v důsledku racionalisace ztratili práci a jsou živieni státem, tedy poplatníky. Jaký smysl má taková racionalisace?

Populační přírůstek a konec emigrace.

V letech před hospodářskou krizí se z Československa vystěhovalo měsíčně průměrně 3000 lidí, ročně tedy asi kolem

40.000. Tak na příklad roku 1922 se vystěhovalo 39.429 lidí, z čehož 18.291 šlo do Spojených států amerických, 2426 do ostatních amerických států. Přes polovinu se tedy vystěhovalo do Ameriky. Roku 1923 činilo vystěhovalectví již o něco méně, 32.341 lidí, z čehož na Spojené státy připadalo 6700, zato však na ostatní americké státy 9154 osob. To je počátek amerických zákonů, omezujících přistěhovalectví. Emigrace neklesla ještě příliš, nýbrž se obracela jinam.

Svět se počal však stále více a více všeobecně uzavíratí přistěhovalectví, a tak v roce 1929 již se od nás měsíčně průměrně vystěhovalo jenom 2347 osob, čili ročně asi 27.000, proti 40.000 z roku 1922. Takový byl obrat za pouhých sedm let, jež zaznamenávají ustavičný pokles počtu vystěhovalců, který těsně po válce činil asi zhruba 40.000 lidí, kteří se z dnešního území Československa každoročně před válkou odstěhovali. Byla to tehdy asi necelá polovina populačního přírůstku těchto zemí. Nadešla hospodářská krize a státy se počaly ještě více zavírat přistěhovalcům. Roku 1930 se od nás měsíčně vystěhovala již jen třetina počtu, jako rok předtím, totiž 820, o rok později sotva šestina, 445, roku 1932 jen 403 a loni 419. Čili ze 40.000 lidí, kteří se od nás vystěhovali roku 1922 a v normálních letech, klesl počet vystěhovalců za krize na pouhých 5000 lidí!

To znamená, že jenom od počátku krize r. 1929 do loňska nám zde zůstalo čtvrt milionu lidí, kteří by se byli jinak vystěhovali. Řekneme-li, že 300.000 až 400.000 lidí nám přibýlo od roku 1925, kdy vystěhovalectví bylo omezeno státy, jež dříve po staletí přijímaly přistěhovalce, je to mírný odhad. To ani nepočítáme emigranty, kteří se nám za krize vrátili, protože se nemohli v cizině udržet.

Těchto 300.000 až 400.000 lidí způsobuje, že nabídka práce za krize neobyčejně vzrostla. Tito lidé by zde totiž jinak nebyli, byli by se vystěhovali.

Obyvatelstvo Československa ovšem vzrůstá porodností, populačním přírůstkem, který je na západě státu nižší, na východě vyšší. Tento rozdíl mezi „zeměmi koruny české“ a Slovenskem a Podkarpatskou Rusí je tak veliký, že za třicet let nebude československého problému, nebude vlastně Československá, ale Slovenskočeská republika.

Většina obyvatelů bude pocházeti z nových území státu. Roku 1929 činil náš populační přírůstek měsíčně průměrně 8398 osob. Zhruba 100.000 lidí ročně se u nás narodilo r. 1929. To byla ještě konjunktura, lidé s ní počítali, ženili se, sňatečnost byla vysoká, a proto rok potom, 1930, je porodnost ještě vyšší. Přibýlo nám měsíčně průměrně 10.452 nových občanů, čili asi 130.000 lidí za rok 1930. Krize způsobila, že od té doby porodnost klesá a činila roku 1933 již jen měsíčně průměrně 6871 osob, čili r. 1933 nám přibýlo asi 80.000 lidí nově narozených. Porodnost klesla proti roku 1929 tedy v důsledku krize o pětinu.

Za pět let krize nám přibýlo asi půl milionu nových občanů. Řekneme, že to znamená, že 50.000 až 60.000 nově dospělých mužů a žen hledá každoročně zaměstnání, protože přišli do let, kdy se mají živiti sami. Toto zaměstnání buď nenajdou, pak jsou bez práce a zvyšují počet nezaměstnaných, což je tím tragičtější, že jde o mladé lidi, kteří tak zakusí první strašlivé zklamání v životě a první velký otřes důvěry v život, stát, demokracii, hospodářský řád a celé uspořádání společnosti, anebo z práce vytlačí jiné.

Tedy 50.000 lidí, kteří každoročně vstupují do života a 40.000 lidí, kteří by se byli vystěhovali, ale zůstali zde, každý rok tlačí

číslice o počtu nezaměstnaných k vzestupu. Děje-li se to po celou dobu krize, je přirozeně tento účinek zmnohonásoben. Je to na půl milionu nových lidí, kteří hledají práci.

Zavedení racionalisace, mašinisace, ekonomisace a vědeckého řízení práce, které právě od r. 1929 se v takové intenzitě stupňují, vyřadilo trvale z práce asi 200.000 lidí. To totiž znamená, že i kdyby se vrátila konjunktura z roku 1929, kdyby náš výrobní index stoupl na 100% z dnešních 67%, kdyby náš export z dnešních necelých 7 miliard stoupl opět nad 24 miliard (vzhledem k devalvaci), zůstalo by asi přesto vše 200.000 lidí bez práce.

To také znamená, že když počet nezaměstnaných na konci roku 1934 nebyl vyšší, než na konci roku 1933, je to ve skutečnosti zlepšení. Připočteme-li k tomu, že dokonce počet nezaměstnaných o 8% poklesl, jde tu tedy skutečně o značné zmenšení nezaměstnanosti, která však z různých příčin, z nichž některé jsem naznačil, není každému a všeobecně patrné.

Nikterak netvrdím, že je tím vyčerpán katechismus příčin, proč počet nezaměstnaných při vzrůstu objemu průmyslové výroby nestoupl. Jsou to však hlavní příčiny, které tento podivuhodný a zvláštní proces osvětlují a jež jsem se touto úvahou pokusil naznačiti.

Analýsa světových poměrů hospodářských, speciálně pak evropských, rozběr situace poslední fáze kapitalistického systému, v níž žijeme, ostatní příčiny hospodářské krize a různé zjevy hospodářského nacionalismu a hospodářské omezenosti nás pak tím více utvrzují v názoru, že dosavadními prostředky hospodářské politiky a v dosavadním společenském řádu není možno z krize úplně a trvale vybrednouti.

literatura a umění

Otto Rádl:

Na kom záleží ve filmu

Diváci nehledají autora.

At je divadelní režisér sebe výraznější osobností, at si dovolí sebe originelnější pojetí kusu, at přenesse děj do jiného prostředí nebo do rozdílné doby, at obrátí ideologii dramatu na ruby a naplní je svým docela novým myšlenkovým obsahem — přece jen se nikdy nestane, že bychom pro režiséra zapomněli na jméno autorovo. I Reinhardtův „Hamlet“ ve fraku byl od Shakespeara, i Piscatorův „Švejk“ je od Jaroslava Haška, i Tairovovu „Salome“ napsal Oscar Wilde, i Meierholdova „Dáma s kameliemi“ je dílem Alexandra Dumasa mladšího. Ani v dobách nejradiálnějši režisérské expanse, v období jevištního expresionismu, nepodařilo se divadelnímu režiséru odstraniti s cedula jméno spisovatelovo.

Ve filmu tomu tak není. Režisér přemohl, pohltil autora. „Bouře nad Asií“ byla dříve knihou, než ji Pudovkin zfilmoval. Víte něco o jejím autoru Novokšenovovi? Tuto knížku někdo zpracoval pro film. Jmenoval se O. Brik. Slyšeli jste kdy jeho jméno? Film „Bouře nad Asií“ je však ve vašich představách nerozlučně spojen se jménem V. I. Pudovkina, jež vedl režii.

Jak se mohlo státi, že spisovatel, jenž našel novou, prostředí, dějovou intriku i filosofickou tendenci této historie, jak se mohlo státi, že autor, jenž z ničeho toto všechno vytvořil, zůstal bezejmenným?

Je to snad bizarní výjimka? Ne. Ať sáhnete do filmové historie kamkoli, všude se setkáte znovu s tímto zjevem. Víte o tom, že oba autoři jednoho z nejrevolučnějších filmů v historii tohoto nejmladšího umění, autoři Wienerho „Kabinetu doktora Calligariho“, Karl Mayer a Hans Jannovitz, se oba procházejí po Praze? Vzpomněli jste snad při kouzelné romantické novele Elisabeth Bergnerové „Donna Juana“ (v režii Czinnerové) na autora Tirsa de Molina, při Pudovkinově „Konci Petrohradu“ na scenaristu N. A. Zarchiho? Odhadovali jste snad při shlédnutí prvního evropského úspěchu Grety Garbové, při „Neradočné uličce“ v režii Pabstové, kolik z úspěchu tohoto filmu patří i na účet autora románů Hugona Bettaura a kolik na účet libretisty Willyho Haase, dnešního filmového referenta „Prager Presse“? Jistě vás okouzlovaly Lubičovy americké manželské komedie, zejména „Manželství v kruhu“. Viděli jste v nich „tak typického Lubiče“: zamysleli jste se alespoň na chvíli nad tím, že leccos z toho typického Lubiče patří třeba autoru nebo scenaristovi?

Dá se s naprostou pravděpodobností předpokládat, že nikdo z vás, inteligentních čtenářů, u nichž naprosto není myslitelné, že by četli nějakou knihu, nestarajíc se o jméno autora — nikdy ani nepřišel na myšlenku, že každý z těchto dobře známých filmů má také nějakého autora. Mnozí snad neznají ani režiséra. Film je podnes ještě v onom stadiu počínajících umění, kdy zájem o látku naprosto zatlačuje zájem o autora. Je naprosto nemyslitelné, že by se lidé ve vzdělané společnosti bavili o knihách, uvádějíc pouze jejich tituly a nemajíc ani nejmenší tušení o tom, kdo je jejich autorem. Je však běžným zjevem, že podnes vzdělaní lidé budou vzdělaně rozprávět o právě hraných filmech, a že při tom nebude z nich ani jeden mít ponětí o tom, že „Nana“ je filmem režisérky Dorothy Arznerové, že „Rotschildové“ jsou dílem Alfreda Werкера, že „Cavalcada“ je inscenací Franka Lloyda. Ve filmu je dovoleno být ještě malými dětmi, které se dávají okouzlovati „Gulliverem“, nestarajíc se o Swifta, které jsou strženy „Robinsonem“ bez jakéhokoli zájmu o Daniela Defoë.

Přes tuto roztomilou ignoranci ve věcech filmových je možno očekávat, že alespoň polovina inteligentních návštěvníků kina podrží v paměti jména alespoň poloviny nejvýznamnějších filmových režisérů. Vedle Chaplina, jenž má štěstí, že podporuje paměť diváků i opticky svým zjevem, zatím co ostatní režiséři zůstávají většinou jen shlukem těžko a problematicky vyslovitelných anglických hlásek, pamatují si návštěvníci kina jistě dobře Renéa Claira, Fritze Langa, Pabsta, Alexandra Kordu, Sternberga, Stroheima, Lubiče, a snad ještě tucet jiných. To je dosti: žijeme-li uprostřed nějakého umění, je těžko je klasifikovati, hlavně je-li to umění tak zatraceně živé, jako je dnes film. Znátí jména všech filmových režisérů je dnes určitě ještě snobismem, pedantstvím nebo slepou vášní.

Znátí jména filmových autorů zdá se však každému něčím nemožným, nebo dokonce něčím absurdním. Proč?

Co není film.

Jak je to možné, že autorova práce ve filmu je tak podceňována? Čím si vysvětlíme, že jen režisér je tím

velikým pánebohem, k němuž nejen celý produkční štáb, nýbrž i celý milionový štáb diváků vzhlíží s větší či menší úctou? Prostě proto, že film nemá autora. Jinak řečeno: že autorem je vždycky jenom režisér. Jinak řečeno: že literární spolupracovník, scenarista, libretista, nebo jakkoli ho nazvete, musí být vždycky také režisérem, nebo je jeho práce k nepotřebě.

Práci filmového autora není naprosto možno srovnávat s prací autora divadelního. Ve své bohaté, u nás ještě nedocenené, trochu těžko čitelné knize o „Estetice dramatického umění“ vychází Otakar Zich z téhož základního předpokladu, který tu budeme zastávat jako základ estetiky filmové: divadelní hrou, dramatickým dílem není literární dílo knižní, i když je psáno v dialogové formě veselohry nebo tragedie, dramatickým dílem je pouze to, co vnímáme v divadle při skutečném divadelním představení. O filmu to platí ještě daleko spíše. Filmem není „exposé“, které nabízí spisovatel producentovi, připouje k tomu žádost o větší či menší zálohu. Stejně filmem není román, zadávaný ke zfilmování, třebaže každý autor je o tom nezmarně přesvědčen, že právě jeho román se vyznačuje úžasné filmovými vlastnostmi. Filmem není ani podrobné „scenário“, v němž je na několika stech stránkách navlas popsáno, co v příštím filmu má být vidět a co slyšet. Filmem není ani podívaná na to, co se ve filmovém atelieru hraje a zachycuje několika filmovými kamerami a několika mikrofony: i kdyby se nám podařilo vyvinouti tolik trpělivosti, kolik by jí bylo třeba k přetření tak hrozně nudné mnohatýdenní podívané, jež se nazývá filmováním, přece jen byste nemohli říci, že jste viděli film. Měli byste o kvalitě filmu stejně nedostačující tušení, jako byste po pohledu na formičky z máslového těsta, na rozsekané ragout ze skopového masa a z hub, na tlustého kuchaře a roztopenou troubu neměli tušení o tom, jak bude chutnat příští volauvent.

Filmem je teprve to, co z tohoto všeho chaosu, z tohoto individuálního materiálu, sestřihem, montáží a komposicí sestaví režisér.

Proč jednoduše, když to jde i složitě.

Bude-li film světovou událostí nebo lokální prohrou, o tom rozhoduje jeho režisér. Režisér nese odpovědnost za všechno a za všechny. Proto je také rozsah jeho pravomoci naprosto nevymezitelný a neomezený.

V osobě režisérově se uskutečňuje onen přechod od produkčního kolektivu k individuálnímu uměleckému dílu. Filmový režisér je jako přesně broušená čočka, do níž vstupují různosměrné a rozptýlené paprsky, a z níž vycházejí soustředěny a usměrněny. Proto je jeho funkce tak nesmírně obtížná a vyžaduje tolika nejrůznějších schopností.

Především psychologických. Ono usměrnění všech zúčastněných sil totiž naprosto není nějakým automatickým procesem. Tyto síly jsou bojovné, svéhlavé, umírněné, každá z nich je řízena jiným uměleckým názorem na věc. Producent, autor námětu, autoři scenaria, architekt, operatér, představitel hlavní úlohy, hvězda, herecký ensemble, skladatel písní a hudby spolu s autorem jejich textů: každý z nich si vytvořil jinou představu o tom, jak by příští dílo mělo vypadati. Je možné, že každý z nich má pravdu. Kdyby každý z účastníků mohl a dovedl vytvořiti samostatný film, ukázalo by se patrně, že všechny jejich cesty vedou do Říma: z každého silného osobního pojetí věci může vzniknouti jiné dílo,

stejně umělecké. Bohužel se však v každém praktickém případě netočí deset rozdílných filmů, netočí se jeden film autorův, jeden film operatérův, jeden film hlavní představitelky a tak dále. Točí se film jenom jediný. Aby ze spolupráce všech těchto rozmanitých a různosměrných složek vznikl skutečně film jediný a jednotný, k tomu je tu režisér.

Dělá to lstí, prosbami, přesvědčováním, urážkami, argumenty a brachiálním násilím. Zde kolektiv spolupracovníků, individuum režiséra, zní to trochu nebezpečně aktuálně, tak trochu jako „Führerprinzip“. Nejde tu však o diktaturu individualisty, ačkoliv to zní paradoxně, je třeba říci, že kolektiv spolupracovníků by byl jen individualistickou, anarchistickou čeládkou, kdyby jednotlivec, režisér, svým nátlakem na ně neumožnil uskutečnění díla opravdu kolektivního. Jednotlivec zápasí s kolektivem proto, aby konečný výsledek, film, měl ráz výplodu skutečně kolektivně ukázněného.

K čemu tak složitý výrobní proces? Proč nutit režiséra k onomu strašně vyčerpávajícímu zápasu s výrobním uměleckým kolektivem?

Inspirace na běžícím pásu.

Tuto otázku si ušetří každý, kdo jen jednou shlédne přímo fantastickou komplikovanost výroby jediného filmu. Jediné Charlie Chaplin měl odvahu si tuto otázku položit a odpovědět na ni škrtnutím kolektivu. Chaplin je největší individualista filmové historie. Stejně jako při jeho nové a dosud bezejmenné produkci, kterou spatříme koncem tohoto roku, bylo tomu i při všech jeho předchozích filmech: kromě prvních grotesek, kdy měl ještě jiné režiséry, inscenuje si Chaplin všechny své tragikomické a sentimentální příběhy sám. Měsíce si vymýšlí jejich námět, natáčí na zkoušku jednotlivé scény, zkoumá jejich účinek na diváky, mění je a začíná znova. Nalézá si úzkostlivě každý záběr v okénku kamery sám a pokud nestojí přímo před objektivem, nehne se od cameramana. Předpisuje hercům detaily hry, vyhledává si hudební doprovod, sám si film stříhá. Chaplin se přesvědčil o správnosti starého přísloví: dej svému sluhovi zpropitné a udělej si to sám. Vyhnul se zápasům s uměleckým kolektivem a dělá si své filmy celé sám. Máme u jeho děl oprávněný dojem, že by nejraději hrál sám i všechny úlohy.

Toto štěstí, které má Chaplin, však nepostihne všechny režiséry. Nemohou si dopřát pohodlí, aby produkovali jeden film za dva či za tři roky. Jsou hnáni k nepřirozenému spěchu, stejně jako celá filmová produkce. Filmů se vyrábí nezřízeně mnoho: kdyby se pracovalo klasickými metodami umělecké práce, že totiž umělecké dílo má vytvářeti jednotlivec, že toto dílo má v jeho myslí pomalu zrát a zdokonalovati se, a že pak ještě do roka nemá být vydáno do rukou veřejnosti — byla by kina záhy bez filmů. Při obrovském rozsahu filmového obchodu musila se i výroba filmů státi produkčním procesem, řízeným racionálními metodami, bez ohledu na individuální inspiraci a na tvůrčí rozmary účastněných. Nemusíme se proto na film dívat s nějakým obzvláštním opovržením: každý žurnalista, každý essayista, každý kritik a spisovatel vám dosvědčí, že ani on už dávno nemůže tvořit s respektováním speciálních tvůrčích rozmarů, že dnes už dávno nemůže čekat na inspiraci nebo na zvláštní osvěcení shůry. I romány se píšou v úředních hodinách, jak nám to na těchto stránkách nedávno dosvědčil Američan Hergesheimer a jak už to dávno víme od Balzaca, Flauberta i od jiných.

Není tedy třeba, abychom filmu upírali hodnotu uměleckého díla jediné z toho důvodu, že jeho výrobní metody jsou absolutně racionalisovány, že doba umělecky tvůrčí práce je vymezena přesnými dodacími lhůtami, že inspirace se musí dostavit přesně úderem té a té hodiny. Není ani třeba, abychom upírali filmovému režiséru, že je umělcem skutečně tvůrčím.

Příjemná práce s ensemble bláznů.

Zastánci tradičních názorů na mimopozemskost všeho umění a nositelé víry v irracionalitu umělecké inspirace upírali rádi divadelnímu režiséru tuto tvůrčí hodnotu. Byl jim jen jakýmsi aranžérem, jakýmsi vrchním dozorcem na herce, skutečné umělce, unášené po jevišti ohněm svatého nadšení. Režisér podle tohoto vznešeného pojmání umění jako vytržení z pozemských sfér byl na jevišti dobrým nejmýš k tomu, aby dbal, aby v tvůrčím transu se herci nedali unést až nad propasti orchestru nebo nevzlétli do výšin provazistů. Jestliže neuznali ani práci jevištního metteurera en scène za hodnou přívlastku práce umělecké, je pro ně ovšem ještě daleko méně umělcem režisér filmový, člověk, jenž s mikrofonom v ruce a s píšťalkou u úst sedí v křesle s nápísem „For director only“, volá střídavě: „Světla... Točíme... Stop...“ a přijímá horentní gáže.

Filmový režisér však má ve skutečnosti přes všechno těsné zapětí do produkční průmyslové mašinerie možnost daleko větší tvůrčí svobody, než režisér divadelní. Má daleko větší možnost individuálních zásahů do spolupráce ostatních spoluzúčastněných umělců. Pro divadelního režiséra je skutečně jeho práce skončena ve chvíli, kdy dosáhl precizního nastudování rolí, postavil celý herecký ensemble do prostoru, jež spolu s výtvarníkem pro tuto hru individuálně formoval, určil rytmus a dynamiku díla. Od okamžiku, kdy se zvedla opona, jsou jakékoli korektury vyloučeny: režisér se musí od toho okamžiku omezit už jen na pobíhání z prosceniové lóže do uličky před první kulisou, má právo být rozčilen a může znervosňovati účinkující, ve skutečnosti je jim však vydán na milost a nemilost. Divadelní představení je živým organismem, jenž od chvíle, kdy přišel na svět, žije samostatným životem, vyvíjí se, mění, přetváří, podléhá náladám a špatným rozmarům. Naproti tomu vychází filmové představení z ruky režisérovou jako hotový a neměnný útvar, absolutně vytvořený podle jeho vůle.

Režisér má možnost při natáčení filmu výkon svého herce nejrůznějšími mechanickými prostředky formovati a deformovati. Může rafinovanými odstíny osvětlení udělati každou tvář něčím zajímavou, může z hercovy hry desetinasobným umocněním vyzvednouti nejvýraznější detaily a přisunouti je až před tvář divákovu. Může si z deseti za sebou opakovaných reprodukcí téže scény nakonec v klidu vybrati tu, která je nejzdařilejší. Nemusí pracovati s výjevy dlouhými, vyčerpávajícími účinkující, nýbrž technika krátkých fotografických záběrů umožňuje filmovému režiséru soustřediti znásobenou pozornost na zcela maličký úsek děje a dosáhnouti tím uskutečnění naprosto maximalistických požadavků výraznosti projevu. Vzpomeňte na kterýkoli film Elisabeth Bergnerové, z nichž každý je kumulací sta scén, herecky exponovaných až k přepětí, tak svrchované vystupňovaných, jak by to při souvislé reprodukci na jevišti žádné lidské nervy nedovolily. Filmová technika dovoluje absolutně diskontinuitní práci, umožňuje co největší podřízení prchavým náladám

histrionů a hvězd. Divadelní ředitelé říkávají, že prý herecké soubory/nejsou ničím jiným než ensemble bláznů a hysteriček: filmová technika dává režisérovi do rukou prostředek, jak s tímto/jemnonerním a choulostivým materiálem co nejúčelněji pracovat. Proto také bývá dojem z hereckého výkonu na plátně/desateronásobně silnější, než dojem z téhož výkonu na jevišti: přes to, že film přináší pouhý stín reality, pouhý fantom/skutečného člověka, pouhou konservu jeho hlasu, jenom reflex lidské osobnosti, v němž se ztrácí ono fluidum hereckého výkonu, ztrácí psychologické působení člověka na člověka osobním stykem.

V tom ve všem je filmový režisér šťastnější než jeho divadelní kolega.

Proč ve filmu Markétka nezakopne.

Filmový režisér má poruce i dostatečně technických prostředků, aby podle potřeby výkon herců i deformoval. Může dosáhnouti nejrůznějších efektů „podtočením“ nebo „přetočením“ některé scény, tím, že zachycením většího nebo menšího počtu okének na filmový pás dosáhne zrychlení nebo zpomalení všech pohybů. Stejných efektů může dosáhnouti i při reprodukci lidského hlasu: podle potřeby jej může libovolně zvyšovat nebo snižovat. Může hovor klepen na ulici proměnit zrychlením v ptačí štěbetání. Není naprosto odkázán na zrcadlení vnější reality. Optika přijímací kamery mu umožňuje zaujímatí způsobem pohledu na reprodukovanou skutečnost i morální stanovisko k zobrazené scéně. *Obraz sluhů, zachycených v Mamoulianově ironické operetě „Miluj mne dnes v noci“* kolmo zdola, vyjadřuje dostatečně opovrzení nad ubohým krejčíkem Mauricem: tito nečinní chlapíci se proměnili fotografickým záběrem zdola přímo v kolosální pomníky.

Filmový režisér má ještě jednu možnost v ruce, která nemá v technice jevištní naprosto žádné obdoby: je to střih a montáž filmu. Po dokončení práce v atelieru a v exteriérech má několik tisíc metrů materiálu, složeného z krátkých situací, z „totál“, „půlcelků“, „půldetailů“ a „detailů“, kteréžto přibližně označení dělí natočené scény podle toho, jak daleko stála filmová kamera při jejich natáčení. Na filmových pásech jsou jednak snímky celých velkých krajin a velkých interiérů, dále menší výseky z těchto krajin, v nichž jednající osoby vyplňují přibližně celou výšku obrazu, dále obrazy, na nichž vidíme jednající osoby jen po kolena, a konečně „detaily“, na nichž vidíme jen jednotlivé hlavy, ruce, oko, ucho, ruku s cigaretou, prsty nervosně šukající šáteček. Umění režisérovo spočívá v tom, aby konečný film, jenž bude sestaven z těchto různých pásů, přinášel v pravidelném rytmu a s ponenáhlými přechody střídání celkových záběrů a detailů. Toto střídání znázorňuje i dynamiku děje: veliký záběr představuje klid, detail vzrušení. Veliký záběr je „piano“, detail je „forte“. Čím rušnější a dramatičtější scéna filmu, tím více detailů se v ní střídá. A tím rychleji se střídají: neboť režiséřská možnost sestavovati k sobě delší nebo kratší pásy filmu, a rytmisovati tím nepřetržitý sled obrazů.

Filmový režisér má také možnost vésti oko diváka právě tam, kam potřebuje. Nikdy se mu nemůže stát, že by se mu obecnost dívala na travnatý koberec, o nějž Markétka zakopla a který se obrátil rubem nahoru, místo na tvář Markétčinu, jež vyjadřuje oddanou důvěru v galantního cizince. Filmový režisér prostě vodí diváka za ruku a nestrpí nepozornosti: ukáže trávník jenom tam, kde toho je třeba, a jde-li mu o tvář oné

naivní slečny, ukáže prostě na obraze jen její zveličený obličej.

Neobyčejná šíře těchto prostředků, jichž se objevují stále nové a nové, ukazuje, že filmový režisér není už jen oním jednotlícím elementem mezi různými složkami vyráběného filmu, že není jen ukázkujícím organizátorem, nýbrž i samostatně tvořícím umělcem. Jako každý umělec, pracuje s chaosem určitého materiálu. Třídí tento materiál podle určitého řádu, uvádí v něj pořádek a rytmus, harmoničnost, která vyznačuje umělecké dílo. Nepapouškuje to, co ofotografoval z vnějších realit, nýbrž vnáší do zachyceného materiálu nové složky, podle svého uměleckého cítění, podle obrazu své duše. Tvoří.

Walter Tschuppik:

Ukřižovaná literatura

II.

Rozmáhá se idyla.

Druhá kategorie t. zv. německé literatury je křoví a plevele kolem „execiráku“. Jsou to keře a ostružiníky, pampelišky a pryšce; ba možná i několik osamělých fialek, kvetoucích potají, protože je ještě nerozšlápla žádná vojenská bota. Tento lem kolem „literárního execiráku“, to je zahrada, kterou němečtí nakladatelé hradí a opatrují potají, protože v ustavičném strachu, že budou ocejchováni jako národní zrádci. A tam tedy se shromažďuje nejpodivnější botanická sbírka. Je tam především několik jmen věrejších, držících se — jako trosečníci na voru z Medusy — Fischerova nakladatelství, kterému je z politických ohledů dovoleno v tichosti žít, snad proto, aby se cizině mohlo dokazovat, že ti nacističtí divoši přece jen jsou také lepší lidé. V roce 1934 se tam dostali k slovu tito autoři: starý Gerhart Hauptmann, Thomas Mann druhým románem své trilogie o Josefovi, Otto Flake, Zuckmeyer, Mechthilde Lichnowská a Anette Kolbová, Ernst Penzoldt, Alexander Lernet-Holenia, Oskar Loerke a několik cizích autorů.

Nuže, je jisté, že žádná doba není tak plna základních otázek lidské kultury a lidského života jako naše neblahá epocha. Jde o život nebo o smrt Evropy, o pokračování ve dvoutisícileté civilisaci nebo o zánik v anarchii, v úplném rozkladu, v barbarství a plebejismu. Je to doba, kterou lze srovnat — pro toho, kdo je dosti soudný — jenom s dobou Řehoře Velikého, a potřebovala by nějakého jasnovidce, varovatele a burcovatele, jako byl onen papež u smrtelného lože staré latinské kultury. Ale co píší němečtí básníci, ti, kteří ještě mají právo na jméno „básník“, kteří však, protože mají před očima koncentrační tábor nebo žalář, musejí zapírat své pravé povolání básníka, že totiž jsou jasnovidci a varovatelé? Ne, vytýkat jim nelze nic, leda to, že vůbec píší. Píší idyly, kterým politická censura nic nemůže vytýkat, sní o dalekých zemích a o zaslých, lepší časech, vypravují o dětech, o motýlech a o květinách. To všechno jsou náměty „s milostí katovy“: „To všechno smíte psát, pohádky, idyly, poetické něžnosti a bílosti, ale běda vám, zapadne-li vás vkročit na politické území, poskvřít nacionalistické Německo nebo dokonce rozpomnět se na Evropu! To potom běda vám!“

Vypravuje tedy starý Gerhart Hauptmann „nepravděpodobnou historii“ s názvem „Mořský div“.

Hemží se to v ní mytickými mořskými tvory, tritony a mořskými pannami a okultistickými příhodami. U majitele Nobelovy ceny Thomase Manna by nebylo nevhodné připomnět Victora Huga, jak napsal, když ho diktatura Napoleona III. vyhnala ze země, nejskvělejší pamflet 19. století: „Napoleon malý!“, onen katarakt pobouřeného mravního citu, jenž zbystřil úsudek Francouzů a přispěl k pádu Napoleona III. Ale Thomas Mann obrábí Starý zákon! Inu, nechme ho, je to německý básník, přece však básník a Evropan! Otto Flak se se svým románem „Mladý Monthiver“ uchyluje do časů před 100 lety, pan Lichnowská popisuje své „Dětství“ a také jemná, kultivovaná Anette Kolbová nám ve svém románě „Houpačka“ ukazuje dům svých dětských let. A pan Ernst Penzoldt — kdysi malý buřič a rebel — co ten dělá? Popisuje život dítěte: „Pozemský červík“. Vidíme, že němečtí básníci — z nutnosti — trochu zdětinštěli. Celá tato literatura na obvodu světa — je na výsost nezajímavá; není prostě možné psát pod policejním dohledem. Ale zde je důležité toto: tento útek všech lepších lidí do idyl a do resignace je důkazem, že hitlerovské Německo může vábit jenom duchy barbarské, kdežto duchy lepší odpuzuje. Mezi autory Fischerova nakladatelství je také pan Richard Billinger se svou novou knihou „Dům anděla strážného“. Také tato kniha je idyla o lásce velkoměstské dívky k selskému chasníkovi. Pan Billinger tam popisuje pole, louky, lesy a potoky, žně, bouři, sluneční i deštivý den, měsíc i slunce. Ani to není nikterak zajímavé, zvláště proto, že pan Billinger je velmi prostřední básník.

Krev a půda.

Prosím čtenáře „Přítomnosti“, aby se nelekali, když jsem nucen mluvit o tomto panu Billingrovi trochu obšírněji. Ale je to nezbytné, chceme-li pochopit jistý nový, německý typ básníků, nebo lidí, kteří se za básníky považují. Tento typ je domovem i mezi Němci v Československu a proto je pro nás obzvláště zajímavý.

Básník Billinger se k slávě dostal takto: když r. 1932 národně socialističtí banditi a úderníci podnikali útoky na berlínská divadla, protože hrála kusy urážející „německého ducha“, poděšení divadelní ředitelé se rozhlíželi, kdy by mohli objevit básníka, který by byl po chuti nacionálně socialistické ulici. A tu našli muže, který, třebaže nepsal nacionalistické hrdinské a kravalistické kusy, zřejmě ze sebe již vydával pach nové doby. Ano, Billingrova selská kazajka zaváněla kravským hnojem a starogermánskou vírou v bohy, tyrolským čarodějstvím, kozlím puchem a kvpící selskou krví, potem a orníci. „To je náš muž!“ řekli si berlínští divadelní ředitelé, strašpytelští a snobští a proto vždycky ochotní řídit se heslem „kam vítr, tam pláše“. V Mnichově měl Billinger již úspěch. Mnichovské publikum se u Brucknera, Bronnera a Brechta nikdy necítilo docela volně; a tu přišel, v bouřemi obtěžkané a krisemi nabitě době, beztak již příkazující novou orientaci a opatrnost, muž podle jejich stříhu a náklonnosti. Bylo na něm vidět, že rád uzené s knedlíkem, že se nijak neupejpa srdečně zakrkat, že je to „chlap jak se patří“, pořádný rakouský selský halama a pravý německý muž, a k tomu ještě: mystik. Znalec německé duše to byl a hlavně selské duše. Tomu stačilo podívat se na sedláka, jak se drbe nebo jak si odplivuje a hned věděl, zdali téhož dne dojde k nějaké té selské tragedii. Z Billingra se tedy najednou stal veliký německý básník.

A německé publikum se mu obdivovalo se slovy: „Jé, Židé a pováleční módní básníci, ti „holt“ nejsou žádní mystici! Jenom s rozumem se nikdo nestane básníkem. To musí mít člověk v krvi. Mystika! Mystika německé duše a německé krve, to je to veliké tajemství!“

Umění billingrovské dramatiky záleží v tom, že v jeho hrách se co nejméně mluví. Tu a tam nějaké to „sakra“ nebo dupot koňských podkov, tu a tam nějaké to „Ježíšmariajosef“, nějaké zachrochtání, zastenání a potom nějaký jadrný aforismus, třeba: „Otče nebeský, chléb náš vezdejší dej nám dnes!“ a opona tiše padá před venkovskou dívkou, svíjející se v porodních bolestech, nebo před sedlákem, který jinému sedlákovi vráží nůž do břicha. Tento Billinger našel mnoho stoupců a žáků, kteří míní, že Billinger objevil alchymistickou tinkturu nové německé poesie. Jedním z jeho žáků je československý Němec pan Multerer, jemuž pražští němečtí židé slepě tleskali v Novém německém divadle, protože vůbec necítili, že je to čistokrevný hakenkrajcler. Jedna z jeho selských her — s hojným krkáním, s chrochtavými a mlaskavými interjekcemi — je s úspěchem hrána na mnohých jevištích hitlerovského Německa. Tam diváci ihned poznávají nejnuiternější spřízněnost s tímto autorem. Ale tlustokožci v pražském německém divadle se cítí polichoceni, že smějí naslouchat melodii arijského krkání, dokud nejsou doprovázena zvoláním „Saujud!“ To náleží do kapitoly o „schopnosti rozlišovací a usuzovací“.

Tendence těchto venkovských her a všelijakých selských románů — jedním z nejproslulejších nových autorů toho žánru je teď v Německu Ernst Wiechert — je docela jasná. Člověk, t. zv. moderní, člověk civilisovaný se stal nezajímavým. Všechny národně socialistické these o „krvi a půdě“ a o tak zvané „spojitosti s krajem“ chtějí teď Němci najít potvrzeny u sedláka na venkově. Ale tendence také zde všechno zesurovuje a skresluje. Skuteční sedláci jakživi nemluví touto novoněmeckou umělou řečí, uhnětenou z hlouposti a z mythologie, a opravdu umělecké zobrazení venkovského života se vzpírá ustavičnému citování „tajemství krve“. Důkazem toho jsou ty české, francouzské a ruské romány ze selského života, které nechtějí odhalovat žádné tajemství, ale právě proto jsou tajemnější a umělečtější než všechno diletantské a tendenční písáření. V umění je jenom jeden nejvyšší zákon, a ten zní: Pravda a jasnost. To je zákon mistrů všech literatur, Francouzů od Boileaua až po Anatola France, a je to zákon všeobecně platný, neboť je založen na rozumu a na lidskosti. Boileau to definuje takto: „Ma pensée partout s'offre et s'expose, et mon vers dit toujours quelque chose“, a France žádá: „Clarté, clarté et encore une fois clarté!“ A je to zákon také Shakespearův: „Řekni, co říci máš, jakožto člověk tohoto světa!“ praví Pistol Falstaffovi.

Ale německá literatura stojí dnes více než kdy jindy ve znamení nejasnosti a úmyslné zatemnenosti: považuje za hluboké, co je jenom nezralé a barbarské. Některé drobné Maupassantovy novely jsou záhadou všeho bytí nabitý tak, že ani v celé nové německé literatuře toho tolik není, třebaže se tváří, jako by úpěla pod tajemstvím krve. Od umění je dělí laciná politická tendence, vnitřní neupřímnost a naprostý nedostatek úcty. Ti křiklouni a extatici v novém Německu a všude tam, kde hitlerismus nalézá sympatie a ozvěnu, nemají přece ve skutečnosti vůbec žádný hluboký, vnitřní poměr k tomu věčně citovanému „německému

člověku“, nepocitují vůbec žádnou lásku k sedlákům a k jednotlivci z lidu, a to je přece také jasné: vždyť lidskost je jim protivná. Národní socialismus se přece hrdě vychloubá, že je protihumanitní. Každé umělecké snažení s tím musí být v rozporu. Není prostě žádná protihumanitní literatura a nikdy být nemůže, ani když je zde nadšení pro staré epické básně, myty a hrdinské písně. Ale zrovna tak, jak k podobě hitlerovského Německa náleží, že by rádo vyvářelo své zboží a přece se nepřátelsky uzavírá celému světu, že se v něm touha po zisku slučuje s hrdinským duchem a že buduje svá průmyslová města, zatím co básníci pěstují falešnou přírodní lyriku, zrovna tak se teď tato vnitřní lež a záludnost projevuje také v německé literatuře. Mezi diletantismem bojovných nebo hrdinských knih a žalostnou idylou se zdvíhá nepřehlédlná hora škvářů, šmejdů a bezkarakternosti. Velikost tragického úpadku, toho, čemu se kdysi říkalo německý duch, nelze ani dostatečně zhodnotiti. Nejsemutnější při tom není tak produkce oněch knih, které dovedou odporně lichotit despotii a zároveň s tím spojovat obchod, těch románů, popisujících pořad válku (Rudolf Binding: „Výzva Remeši, aby se vzdala“, Paul Alverdes: „Kuřárna“, Albrecht Schäffer: „Generál“, těch mnohých koloniálních románů vesměs z frankfurtského nakladatelství Rüttenova a Löningova), pak oněch historických knih, jež falšují, ba na hlavu staví dějiny (Hans Friedrich Blunck, Herrmann Wirth, Teudt, vesměs u Diederichse) a jež se z touhy po splnění nacionalistických snů stavějí proti všemu, čemu se dosud říkalo věda. Ne, to ještě není to nejsmutnější, neboť z těchto knih jistě bude jednou smět a hnůj, ale nejsmutnější jsou dvě jiné věci:

První je, že německá veřejnost je na dlouhý čas oloupena o kritický úsudek (neboť za veliké básníky jsou teď prohlašováni Hans Grimm, Ernst Wiechert, Robert Hohlbau a jiní takoví), a druhá, že spisovatelé jsou vychováváni ke korupci a falešnosti. O tom jenom jeden příklad: svět zná jméno Willy Hellpach. To býval jednou pilně píšící universitní profesor, lékař, psycholog, historik, biolog, demokratický říšský poslanec a kandidát na německé presidentství. Tento muž vydal teď v drážďanském Reisnerově nakladatelství novou knihu: „Léčivá síla a tvoření“. Co dokazuje Hellpach v této knize? Takový je jeho veliký objev. Člověk je tvor přírodní, z á v i s l ý na krvi a půdě! Ale pan Hellpach má smůlu; přišel pozdě. Zatím co jeho tlustá bible ještě vážně spekuluje o „krvi a půdě“ (Blut und Boden), berlínský lidový vtip toto spekulování už zase zesměšnil svým „Blubo“.

Nietzsche, jehož hůl jeho prostomyslná a málo soudná sestra E. Försterová-Nietzscheová nedávno darovala kancléři Hitlerovi, takže filosof takto dostal formální sankci a uznání hitlerismu, týž Nietzsche, který se již nemůže brániti tomu, co se po jeho smrti děje s jeho památkou, zamával jednou v hněvu a v roztrpčenosti jinou hólí: „Němci jsou pro mne nemožní! Německý duch je můj špatný vzduch; těžce dýchám v blízkosti této zpudivé nečistoty in psychologičis. V hlavní věci, a tou zůstává kultura, nelze již spoléhat na Němce. Tento národ svévolně zhloupl. Zapomnělo se, že jenom výchova a vzdělání jsou cílem, nikoli německá říše!“

To bylo před jedním lidským věkem!

Dnes by již ani Nietzsche, mohutný v řeči i v hněvu, nenašel žádná slova, kdyby se byl dožil tohoto děsivého splnění svých nejmournějších předtuch.

do ba a lidé

Karel Scheinpflug:

„Národní listy“ včera a dnes

I.

Jak tomu bylo.

Národní listy jsem čítal již od chlapeckých let a předplácel, tuším, již od svého osmnáctého roku. Některé jejich tehdejší články vtiskly se mi hluboko v paměť. Vzpomínám hravě třpytných kronik Kuffnerových, v nichž autor dával svým čtenářům tolik otázek a tak málo odpovědí, i jeho klouzavě hladkých kritik divadelních, jež platily tehdy v Čechách za hlas autority; vzpomínám Herrmannových referátů ze soudní síně, někdy bodře humoristických a jindy všele soucitných, i jeho nedělních povídek, na něž čekávali s napětím všichni čtenáři listu; vzpomínám vervních hudebních kritik Foerstrových, nadšených literárních referátů Voborníkových, horlivých poselství Bohemíkových k českým živnostníkům... Humor Nerudových feuilletonů tenkrát již odumíral ve spárech těžké nemoci básníkovy, ale já jsem je čítal více milujícím srdcem než soudným rozumem a býval jsem radostně dojat, když se nad smutné, vadnoucí žertování mistrovo vypjala časem nějaká jeho moudrá, vážná úvaha nebo výzva takovou básní „JEN DÁL!“ jež naplnila všecka česká srdce věrou v budoucnost. Zato jsem těžce snášel feuilletony Rybovy, žvanící duchaprázdne o všem možném v dopisech milé Karly milé Julce.

S politickými články N. L. nevěděl jsem si dlouho rady. Bývaly psány takovým lomozným, bombastickým stylem, užívaly takové odborné hantýrky a takových starobylých slov, dštily oheň a síru na rakouské vlády a české Němce, tyto naše „odpovědníky“, rozčilovaly čtenáře více méně zastřenými výzvami k národnímu odboji, aniž kdy jasně naznačily, jak se to má dělat. Ano, vídeňské dopisy politického Paganiniho, Gustava Eima, čtly se s požitkem, oslňovaly duchaplnými obraty a nápady, poutaly líčením vídeňských osob a poměrů, vzrušovaly dramatickými scénami z parlamentu a detektivním odhalováním diplomatických triků. Ale obsah těch jeho dopisů se často neshodoval s obsahem páně Tumových, Anžžových nebo Rybových úvodníků, činil slibné nápovědi tam, kde úvodníkáři strašili novou pohromou, kreslil osobní povahy státníků, na něž jeho pražští kolegové svolávali kletby, hrál na šalmaje míru, když v Praze vyhlášovali svatou válku. Nedovedl jsem si to všecko srovnati v hlavě a měl jsem tísnivý pocit, že politika je tajuplná věda, již nikdy neporozumím.

Z této obavy vyléčil mne později Herbenův „Čas“, jež jsem začal pravidelněji číst asi od jeho 3. ročníku. Seznal jsem z něho, že jsou také ještě jiní lidé, kteří politice „Nár. listů“ nerozumějí, a dále, že také o politice lze psáti prostou a jasnou řečí jako o jiných věcech lidských a že je to věda sice velmi složitá, ale žádné mystické učení. A ponenáhlu jsem pochopil, že výrazová nejasnost v politické části „Nár. listů“ vy-

plývá z nejasnosti myšlení jejich pisatelů, neurčitost obsahová z nepevnosti programové, dvojakost názorů z neshod mezi praktickými zkušenostmi naší vídeňské politické armády a teoriemi pražského generálního štábu.

Tak jsem žil několik let jako mezi dvěma nepřátelskými tábory. „Nár. listy“ byly tehdy jediný český denní list, který mohl inteligentní člověk svobodomyšlného smýšlení číst. Ale pro informace o domácí politice chodil jsem si do Herbenova týdeníku. A čím dále, tím více také pro informace o jiných věcech. „Nár. listy“ stavěly po celý týden vzdušné zámky, a „Čas“ je na sklonku týdne rozfukoval: „N. L.“ pasovaly své vyvolence na rytíře, a „Čas“ jim strhoval portepé; „N. L.“ vychvalovaly umělecká a vědecká díla, a „Čas“ objevoval jejich slabiny. Nebyla pro mne příjemná tato disharmonie, ale učila mne přemýšlet a usuzovat. Obzvláště trapně na mne působila hrubost polemik, jimiž „N. L.“ potíraly své odpůrce, ano i jen osoby odlišného smýšlení, tím trapněji, když jsem byl uveden v pochybnost, zdali rozhorlení, které se v nich projevovalo, bylo upřímné. Když po několikaletých útocích na Masaryka a realisty, v nichž „N. L.“ nešetřily osobních urážek, podezírání a zrádcování, byli tři realističtí předáci, vstoupivší do mladočeské strany, týmž listem uvítáni jako vynikající pracovníci a čestní mužové k společné práci a spor o pravost rukopisů Královédvorského a Zelenohorského odstaven s politického kolbiště mezi otázky ryze vědecké, bylo mi hodně ošklibo v mysli a začal jsem se dívat na opravdovost politických soudů „N. L.“ nedůvěřivým zrakem.

Ve vedení „N. L.“ nastalo ovšem časem několik závažných osobních změn. Po smrti dra Julia Grégra ujala se jejich řízení několikačlenná rada redaktorů; pokusem o reorganizaci mladočeské strany, který podnikl dr. Kramář se skupinou vysokoškolských profesorů s prof. Hlavou v čele, přibyl „N. L.“ větší počet spolupracovníků z vědeckých kruhů; a konečně přešly „N. L.“ z podnětu Kramářova z majetku dědiců Gregrových v majetek Pražské akciové tiskárny. První z těchto změn však „N. L.“ jakostně nezískaly, naopak spíše utrpěly; druhou vzrostl v listě dočasně příliv vědeckých článků, někdy zajímavých a jindy nudných, aniž se mnoho změnilo na jejich politické úrovni; třetí změna odstranila křiklavý rozpor mezi politickými názory pražské a vídeňské redakce a do politických článků listu vnikl civilnější a modernější sloh. Avšak i po této poslední změně podržely „N. L.“ mnoho ze svých starých vad. Jejich sáhodlouhé otisky duchaprázdňích řečí některých mladočeských poslanců, na jejichž myšlenkové bohatství by bylo stačilo deset řádek, znečisťovalo jejich četbu; některé jejich názory politické rarážely svou romantičností a názory sociální svou zastaralostí; jejich boj za všeobecné, rovné právo hlasovací umlčel sice na čas mnoho mých námitek, ale demagogická agitace budila mé obavy.

Tak mé počáteční sympatie k „N. L.“ čím dále tím více ochabovaly. Od onoho dne, kdy Herbenův „Čas“ byl proměněn v denní list, zrušil jsem s nimi i svazek odběratelský.

V redakci „Národních listů“.

A přece, když jsem byl po převratu prostřednictvím dra Herbena vyzván, abych vstoupil do redakce „Nár. listů“, přijal jsem toto vyzvání s radostí, neboť „N. L.“ po válce byly docela jiný list než před válkou. V jeho

redakci bylo mnoho nových, mladých lidí, nadaných a vzdělaných, širokého rozhledu a pokrokového smýšlení, s nimiž bude radostno pracovat. A práce je tolik potřebí na všech stranách, že člověk ani neví, kde nejdřív začít. Bude třeba vybudovati nový stát, jenž postrádá tolika nezbytností k řádnému životu, od perforovacího stroje, jehož nedostatek odnesly tak nuzným vzhledem naše první známky a kolky, až k Národní bance, která má opatrovati naši měnu, od slovenských a podkarpatských škol až k republikánské armádě, a především bude třeba k tomu všemu uklidnit zmatené a rozpálené hlavy občanstva. Tady je úkol pro literáta, který nesmí zanedbat, a tady je k němu nástroj, velký denní list, který má jméno, čtenáře a dobrý program!

S nemenší radostí a důvěrou chápal jsem se práce i v Státoprávní, později Národní demokracii. A ačkoli jsem byl v těchto ohledech později těžce zklamán, přece si neosobuji právo, abych se tehdejší svým nadějším dnes posmíval jako plodu bláhové lehkověrnosti. Mé naděje vyrostly z mých zkušeností člověka, který žil a pracoval valnou část svého života na českém venkově, v malém městě, v Slaném, kde znal nejen strany, stavy, třídy a jiné davy, nýbrž také lidi, kteří je skládali, a díval se proto na ně jinýma očima než pražští teoretikové. Občanstvo města, v němž jsem působil, mělo úctyhodné kulturní zájmy, ale nové myšlenky politické, jež přišly po mladočesství, nacházely u něho málo sluchu. Stoupence realismu byl by tam spočíval na prstech, na Herbenův „Čas“ shlíželi měšťané úkosem jako na židovský list a na Masaryka jako na učeného socialistu, který ničí nadšení mládeže i lidí studenými teoriemi. A přece nás několik realistů, kteří pracovali ve veřejném životě, mělo v kruzích Mladočechů dobré přátele i ctitele a jejich nejlepší hlavy šly v mnoha věcech hospodářských, kulturních i sociálních za námi a s námi, někdy i proti místním předákům své vlastní strany.

Věděl jsem, že ve všech těch čtyřech stranách, jež se spojily v Státoprávní demokracii, je dosti schopných lidí dobré vůle, a všechno záleží jen na správném vedení. A kdo by pochyboval o správnosti toho příštího vedení, když na vůdčích místech nové strany četl jména osob, k nimž měl plnou, o mnohaleté zkušenosti opřenou důvěru?

Arci, v čele generálního štábu nové strany stojí bývalý vůdce mladočeské strany, proti jehož politické koncepci jsme my, někdejší stoupcí pokrokové strany, mívali námítky, a také se stranou radikálně-státoprávní jsme se v různých bodech rozcházel. Ale dr. Kramář nastupuje své nové vůdcovské místo poučen zkušenostmi světové války a utrpením rakouského žaláře. A všichni, ať bývalí příslušníci té či oné městské strany, všichni tu stojíme před jediným, velikým a krásným úkolem vybudování vlastního státu, jenž nás musí všechny sjednotit v společné práci!

Redakce „Nár. Listů“, když jsem do ní vstoupil, byla velikým sborem, jenž čítal více než třicet členů, a z tohoto počtu bylo nás dvanáct spisovatelů již více méně známých jmen: Josef Čapek, dr. Karel Čapek, K. M. Čapek-Chod, Vincenc Červinka, Viktor Dyk, prof. dr. Otokar Fischer, dr. Ant. Hartl, Ignát Herrmann, dr. Karel Hoch, Josef Pelíšek, dr. Miroslav Rutte a já. Tehdejší vydavatelstvo „N. L.“ hledalo rádo v literárních kruzích své redaktory, a čeští literáti tenkrát rádi hledali své působiště v jejich redakci. Až na několik

málo podružných sil tvořil celý tento třicetiletý sbor dobře sestavený orchestr, jemuž však chyběl stejně vynikající dirigent.

Š é f r e d a k t o r .

Nevím, pro jaké osobní vlastnosti byl pan Frant. Sís po převratu jmenován šéfredaktorem „Nár. Listů“, od svého vstupu do redakce nabyt jsem však trvalého dojmu, že se na tomto místě necítil doma. Svým temperamentem a zálibami byl přece pan Sís rozeným generálním tajemníkem politické strany. Chodit ze schůze do schůze, z porady do porady, přijímat návštěvy, vyslýchat zpravodaje, vybírat kandidáty, vymýšlet hesla, udílet ústně i telefonem pokyny a rozkazy — to je pravý život člověka jeho rázu. Kdežto šéfredaktorství — to je sedavá činnost, duševní napětí a zkouška trpělivosti, je při ní nutno ztrávit mnoho hodin u psacího stolu, číst, psát, studovat, kontrolovat, opravovat, pamatovat na jubilea živých i mrtvých, na zahájení parlamentu, začátek senačního procesu, volby v akademii, automobilové závody, pohostinské vystoupení černé tanečnice i sté výročí bitvy u Trafalgaru. Při tom externí přispěvatelé nedodávají objednané články včas, šéfové úřadů dělají hrozné tajemství z každé zprávy, návštěvy zdržují v práci, telefon ruší v přemýšlení a metteur trápí připomínkami, že nemá ještě úvodník. Je to tuhá práce, jež jde na nervy a vyžaduje celého člověka, všech jeho sil a všech jeho hodin. A to tedy nebyla činnost pro p. Frant. Síse, a, jak se zdá, různé orgány strany, jež hojně využívaly jeho agitátorských sklonů a praxe, nedopřávaly mu k ní ani času. Tak trávil Fr. Sís v redakci „N. L.“ jen několik málo hodin denně a ještě i tehdy býval pro nás redaktory nedostupným, protože v jeho pracovně seděli stále návštěvníci. A za dob volebních nebo jiných rušnějších akcí strany jsme svého šéfa třeba několik dní v redakci ani nespatriili. Redakční orchestr „Nár. Listů“ hrával velmi často bez dirigenta.

Jednotlivé nástroje v tomto orchestru byly obsazeny spolehlivými, samostatnými hráči, každý redaktor si odpovídal za svou rubriku, do níž se mu nikdo jiný nepletl. Poněvadž tu však nebylo jednotící síly, která by jejich výkony spojila v harmonický celek, stávalo se časem přece, že se v souhře ozval příkrý nelad, který zarazil vnímavější posluchače.

J o s e f P e n í ž e k .

K první takové dissonanci došlo v srpnu 1919 vinou páně Penížkovou. Vídeňská redakce „N. L.“ byla krátce před tím zrušena a kolega Penížek byl přeložen do Prahy. Přijel se svým zchytrale dobráckým úsměvem, se svým titulem císařského rady, se svými vídeňskými anekdotami a ministerskými doutníky, seznámil se rychle se všemi novými redakčními kolegy a brzy si počínal v pražské redakci jako doma.

Jistou neshodou však mu působilo, aby rychle zdomácněl v názorech a náladách pražské politiky. Prožil veliký kus svého života ve Vídni, znal všechny tamní politické osobnosti, jejich postavy i tváře, gesta i bonmoty,

jejich soukromé poměry, o každé dovedl načrtnouti lehkou charakteristiku nebo vysypati veselou anekdotu. A ačkoli nyní nacházel politické jeviště zaujato zcela jinými herci, nemohl se smířiti s myšlenkou, že by bohatý poklad jeho vídeňských zkušeností byl pojednou pro jeho čtenáře bez zájmu a bez ceny. To není snadná změna pro starého člověka, ani když je to člověk duševně tak svěží, jako byl ve svých šedesáti letech Josef Penížek.

Počátkem srpna 1919 přišly z Pešti zprávy o novém státním převratu, jenž se tam právě udál: komunistický diktátor Bela Kun uprchl za hranice a na jeho místo zasedl člen zapuzené dynastie habsburské, arcivévoda Josef. O této události napsal kolega Penížek do „N. L.“ několik článků, které vzbudily nepokoj, ne-li úlek v části čtenářstva.

Dne 8. srpna v kteréš společnosti oslovil mne jeden známý s vyčítavou tváří:

„Poslouchejte, vy už zase pracujete pro Habsburky? Sotva jsme se té jejich tyranie zbavili, a vy už ji zase voláte zpátky?“

„Kdo vy?“ ptám se.

„Národní Listy. Co jiného znamenají ty vaše včerejší a dnešní články?“

Chtěl jsem se tomu vysmát, ale jiní dva přítomní mu rozhorleně svědčili. Neznal jsem ještě Penížkův článek v dnešním večerníku. Běžel jsem do redakce a tam jsem si ten článek přečetl a znovu ty předcházející. Ne, Penížek nevolal Habsburky zpátky, v tom mu ti občané křivdili. Chválil jen osobní vlastnosti arcivévody Josefa, snad právem, snad neprávem, rozhodně však více, než sneslo ještě čerstvé rozhořčení českého lidu proti této dynastii. A vyslovoval podezření, že návrat Habsburků na maďarský trůn děje se za podpory dohodových mocností, což arci u nás vzbudilo oprávněné obavy.

Druhého dne ráno přineslo „Právo Lidu“ prudký útok na dra Kramáře, ježž přímo obvinilo, že vyslal do redakce „N. L.“ posla s rozkazy, aby tento list vyráběl nadšeně pro Habsburky...

To bylo první klopýtnutí p. Penížkovy v novém prostředí a stačilo k jeho příští orientaci. Stav se pražským parlamentním zpravodajem, octl se opět ve svém živlu, seznámil se brzy s pražským politickým světem, a jeho reliefsy z Národního shromáždění byly uvítány nejen poslanci národně-demokratickými, ale i jinými. Jeho předchůdce, dr. Šelepa, psal své reliefsy objektivně, věcně a stručně, kdežto Penížek svoje subjektivně, dramaticky a výmluvně. V jeho úvodech nedefilovaly jen strany a návrhy, ale hemžili se také živí lidé, v nich se nepodávaly jen úryvky řečí, ale rozdávaly také kytičky za orátorské výkony a státnické činy. I poslancům jiných stran líbily se tyto Penížkovy živé referáty a mnohému lichotilo, octl-li se v jeho reliefu s příjemným přívlastkem. Eimova novinářská škola nepozbyla patrně ani po převratu své přitažlivosti na některé čtenáře.

Za několik měsíců po svém příchodu z Vídně vyprávěl již Josef Penížek také anekdoty o pražských politicích a rozdával doutníky od českých ministrů.

DOM

DOPISNÍ PAPIR

DENNÍ POTŘEBY

100 listů normalisované velikosti 210×297 mm • 100 obálek 105×215 mm s vložkou z hedvábného papíru • Zvláště levný, přesto však jemný a reprezentační dopisní papír • Ve velmi vkusné krabici za Kč 38.—

KAREL KELLNER, PRAHA • VÁCLAVSKÉ N. 61 • DLOUHÁ TR. 17